

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Šelhaus

**Razvrstitev parlamentarnih političnih strank v Sloveniji na levi in desni pol
v obdobju 1996-2008**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Šelhaus

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

**Razvrstitev parlamentarnih političnih strank v Sloveniji na levi in desni pol
v obdobju 1996-2008**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Razvrstitev parlamentarnih političnih strank v Sloveniji na levi in desni pol v obdobju 1996-2008

V diplomskem delu uvrščam slovenske parlamentarne politične stranke v obdobju 1996-2008 na kontinuumu levo-desno in poskušam pojasniti morebitne premike posamezne stranke na tem kontinuumu. Izhajam iz predpostavke prostorskega modela Anthonyja Downsa, da se politične stranke lahko premikajo po kontinuumu z namenom iskanja volilne prednosti. Prav tako preučujem skladnost pozicij volivcev na kontinuumu – s pozicijami dveh največjih strank – v posameznem mandatu Državnega zbora v preučevanem obdobju. Zopet se opiram na Downsovo teorijo bližine, ki kot glavno determinanto volilne odločitve, predpostavlja razdaljo med stališči strank in volivca. V empiričnem delu sem s pomočjo kvantitativne analize raziskav Slovenskega javnega mnenja in analize volilnih programov preučevanih strank najprej uvrstil stranke na kontinuum levo-desno in nato preverjal postavljeni hipotezi. Ugotovil sem, da so slovenski volivci dveh največjih strank pri svoji volilni izbiri po Downsovi teoriji bližine racionalni v več kot 90%. Vendar pa se je - glede na empirične ugotovitve - za napačno izkazala predpostavka, da premik stranke proti sredinski poziciji na kontinuumu levo-desno, pomeni relativno večji volilni uspeh na naslednjih volitvah, saj slovenske stranke, zaradi večstrankarskega sistema, ponavadi ohranjajo svojo medsebojno razdaljo na kontinuumu levo-desno, premiki proti sredini pa prinašajo tveganje izgube ideološke identitete ali izgube dela ideološko opredeljenih volivcev.

Ključne besede: kontinuum levo-desno, prostorski model, samouvrščanje volivcev, politične stranke, izbira stranke.

The Positioning of the Slovenian Parliamentary Political Parties on the Left and Right Pole During the Period 1996-2008

In my diploma paper I place (locate) Slovenian parliamentary political parties during the period 1996-2008 on the left-right continuum. I try to explain eventual movements of the particular political party on this continuum. My predictions base on Downsian theory of spatial competition, which assumes, that political parties can place themselves at any point of continuum as anticipated electoral advantage is perceived. In the paper I am also providing an answer to the question, whether there is accordance between voter's positions on the continuum and the positions of the two largest parties in the individual National Assembly mandate during the period examined. Again, I base my predictions on Downsian theory of spatial competition, which assumes that electors signal their preference by voting for the party whose place on the continuum comes closest to their own. My empirical work is based on the quantitative analysis of Slovenian Public Opinion Survey and the analysis of party election programs with which I first placed the parties on the left-right continuum and then verified my hypotheses. The results indicate that Slovenian voters of the two largest parties are rational in their party choice on elections in more than 90%. However, the empirical findings show that the assumption that parties move towards the center position of the left-right continuum in pursuit of relatively greater electoral success, was incorrect. It is more likely that Slovenian parties because of the multiparty system maintain their mutual distance on the left-right continuum, while movement towards the centre brings with it the risk of loss of ideologically committed followers or loss of party's ideological identity.

Keywords: the Left-Right Continuum, Spatial Model, Voter's Self-location, Political Parties, Party Choice.

KAZALO

KAZALO PREGLEDNIC IN SLIK	5
1 UVOD	6
1.1 Opredelitev raziskovanega problema	7
1.2 Namen, cilji	7
1.3 Hipoteza	8
1.4 Metodologija	8
1.5 Struktura diplomskega dela	9
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA	10
2.1 Kontinuum levo-desno	10
2.1.1 Kaj je levo in kaj desno	11
2.1.2 Levo in desno v Sloveniji	13
2.2 Downsov prostorski model strankarskega tekmovanja in volilnega odločanja	14
2.3 Teoretsko - metodološki okvir	17
2.3.1 Javnomnenjske raziskave	18
2.4 Racionalnost volilne izbire	21
2.4.1 Strankarska pripadnost	21
2.4.2 Zaznava stališč in pozicij strank s strani volivcev	21
3 EMPIRIČNI DEL	23
3.1 Priprava	23
3.2 Skladnost pozicije volivca s pozicijo voljene politične stranke na kontinuumu levo-desno	25
3.2.1 Uvrščanje političnih strank na podlagi volilnih programov	26
3.2.1.1 Državnozborske volitve 2000 – programa LDS in SDS	26
3.2.1.2 Državnozborske volitve 2004 – programa SDS in LDS	26
3.2.1.3 Državnozborske volitve 2008 – programa SD in SDS	27
3.2.2 Podatki pridobljeni iz kvantitativne analize raziskave SJM	27
3.3 Pregled političnih strank in premikanje po kontinuumu levo-desno	29
3.3.1 DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije	32
3.3.2 LDS – Liberalna demokracija Slovenije	32
3.3.3 SD – Socialni demokrati	33
3.3.4 SDS – Slovenska demokratska stranka	34
3.3.5 SLS – Slovenska ljudska stranka	34
3.3.6 SNS – Slovenska nacionalna stranka	35
3.3.7 Skladnost teorije s premiki političnih strank na kontinuumu levo-desno	36
4 ZAKLJUČEK	38
5 LITERATURA	41
PRILOGE:	46
PRILOGA A: Lestvica osmih javnopolitičnih kategorij po Laverju in Huntu	46
PRILOGA B: Sestava lestvice levo-desno po Klingemannu in drugih	47
PRILOGA C: Vsebina ideološkega kontinuumu levo-desno v Sloveniji	48
PRILOGA Č: Preglednice: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank na kontinuum levo-desno v obdobju 1996-2008	49
PRILOGA D: Pozicije slovenskih parlamentarnih političnih strank po državnozborskih volitvah 2004 (dvodimenzionalni politični prostor)	53

KAZALO PREGLEDNIC IN SLIK

PREGLEDNICE

Preglednica 2.1: Deset kategorij, ki jih strokovnjaki uporabljajo za uvrščanje političnih strank na kontinuumu levo-desno _____	12
Preglednica 3.1: Samoopredelitev volivcev dveh največjih strank na kontinuumu levo-desno _____	28
Preglednica A.1: Lestvica osmih javnopolitičnih kategorij po Laverju in Huntu _____	46
Preglednica B.1: Sestava lestvice levo-desno po Klingemannu in drugih _____	47
Preglednica C.1: Vsebina ideološkega kontinuumu levo-desno v Sloveniji _____	48
Preglednica Č.1: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 1996	49
Preglednica Č.2: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2000	50
Preglednica Č.3: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2004	51
Preglednica Č.4: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2008	52

SLIKE

Slika 3.1: Samoopredelitev volivcev dveh največjih strank po posamičnih državnozborskih volitvah v obdobju 1996-2008 _____	29
Slika 3.2: Premikanje parlamentarnih političnih strank na kontinuumu levo-desno v obdobju 1996-2008 _____	31
Slika D.1: Pozicije slovenskih parlamentarnih političnih strank po državnozborskih volitvah 2004. Dvodimenzionalen politični prostor _____	53

1 UVOD

Tekmovanje med strankami na volitvah je proces, ki se odvija v vseh funkcionalnih demokratičnih sistemih. Volitve, na katerih tekmujejo politične stranke, so povezava med tem, kaj ljudstvo potrebuje in želi ter realiziranimi javnimi politikami, ki zadovoljujejo te potrebe in želje.

Sodoben demokratičen sistem temelji na ideji, da je izbira političnega vodstva v rokah ljudstva. To ima Slovenija zapisano tudi v ustavi (Ustava Republike Slovenije 1991, 3.čl.): »/.../V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno«. Ko volivci volijo politične stranke na volitvah, posamezni državljani prenesejo svojo politično oblast (neposredno pravico do soodločanja) na predstavnike ljudstva, katerih naloga je delovanje v njihovem imenu (oziroma v dobro ljudstva). V bistvu v reprezentativni demokraciji politične stranke zagovarjajo različna stališča glede javnih politik, ki po volitvah predstavljajo tudi stališča volilnega telesa.

Prav zaradi te predpostavke sem se osredotočil na ocenjevanje položajev strank s strani volivcev oziroma vzorca volivcev – zajetega v javnomnenjske raziskave. Volilno telo je tisto, ki odloča, »kdo bo sedel v zakonodajnem telesu«, zato je njegova percepcija političnega in ideološkega prostora v katerem se nahajajo politične stranke, najpomembnejša.

Narud in Oscarsson (1999, 1) navajata, da je najboljša garancija, da bodo predstavniki ljudstva delovali v skladu z voljo ljudstva ta, da imajo te elite podobna stališča kot njihovi volivci. Za ohranitev komunikacije med volivci in izvoljenimi predstavniki morajo državljani jasno in pravilno dojemati in razumeti, katere alternative so na izbiro, najpomembnejše razlike med njimi in kakšni so glavni ideološki konflikti med temi alternativami. Bolj kot je razumevanje političnega dogajanja natančno in obče, bolj je učinkovito posredovanje političnih preferenc v družbi. Pri tem pomeni učinkovito visoka stopnja ideološkega zastopanja in dobro delujoče prevajanje preferenc volivcev v parlamentarne sedeže s pomočjo volilnega sistema (Converse 1964; Converse 1975; Van der Burg 1997 v Narud in Oscarsson 1999, 1).

Posredna demokracija pomeni, da volivci sodelujejo pri oblikovanju odločitev in da poteka večni proces delitve moči med levim in desnim polom oziroma med političnimi strankami. Volivci sodelujejo pri odločanju, izbiri in vrednotenju politike. Čeprav se raziskave, ki vključujejo ideološko razsežnost levo-desno, pretežno osredotočajo na pozicije političnih akterjev (strank in elit), pa je vedno treba imeti v mislih tudi posameznike (volivce), ki se

morajo znati uvrstiti na kontinuum levo-desno, saj brez njih ni demokratičnega procesa. Poznavanje dimenzije levo-desno namreč omogoča racionalno volilno izbiro – volivec izbira njemu ideološko in vrednotno najbližje kandidate za predstavnike v parlamentu.

1.1 Opredelitev raziskovanega problema

Pri diplomskem delu se, tako kot mnogi drugi avtorji, sklicujem na Downsovo teorijo 'prostorskega tekmovanja' (angleško *spatial competition*) (Klingemann in drugi 1994; Laver in Hunt 1992; Narud in Oscarsson 1999; Ware 1996). Temu primerno sem vključil predpostavko, da so ljudske percepcije strank in javnih politik osnovane na podlagi prostorske strukture, njihove preference za osnovanje stališč (in volilne izbire) pa so pogojene z neposredno bližino določenih strank. Raziskoval bom, kako racionalni so v svoji volilni odločitvi slovenski volivci, poleg tega pa bom preučeval pozicije in premike slovenskih parlamentarnih političnih strank na dimenziji levo-desno, kot jih zaznavajo anketiranci raziskave javnega mnenja. Opiral se bom na Downsov prostorski model strankarskega tekmovanja in volilne odločitve ter njegove kritike drugih avtorjev.

1.2 Namen, cilji

Diplomsko delo ima dva cilja.

Prvi cilj je ugotoviti, ali obstaja povezanost med samostojno opredelitvijo volivca določene stranke na kontinuumu levo-desno in javno opredelitvijo oziroma javno percepcijo te iste stranke na kontinuumu. Ugotavljal bom, ali volivci sami sebe uvrščajo na enako pozicijo na kontinuumu levo-desno kot je uvrščena stranka, ki so jo volili. V sklopu tega bom navajal morebitne vzroke za neskladja.

Drugi cilj diplomske naloge je uvrstiti na kontinuum levo-desno slovenske parlamentarne politične stranke v posameznih izbranih mandatih Državnega Zbora. Pridobljene rezultate bom primerjal po posameznih mandatih ter iskal stalnost oziroma spremembe pri uvrščanju posamezne politične stranke na kontinuumu levo-desno. S teoretičnimi izhodišči bom poskušal pojasniti premike ali statičnost strank.

1.3 Hipoteza

V diplomskem delu bom preverjal dve hipotezi, vsako v navezi z enim od obeh ciljev. Obe hipotezi nameravam potrditi z že omenjeno Downsovo teorije prostorskega tekmovanja.

H1: *Samouvrstitev volivca na kontinuumu levo-desno je skladna s pozicijo politične stranke, ki jo je volil.*

Pri hipotezi izhajam iz teorije bližine, ki kot glavno determinanto volilne odločitve predpostavlja razdaljo med stališči strank in volivca. Stranke in volivci so predstavljeni kot točke v prostoru, (oziroma na kontinuumu levo-desno). Posameznik je zaradi želje po uresničevanju lastnih interesov racionalen, stališča pa determinirajo njegovo volilno ravnanje. Torej volivec voli stranko, katere stališča na kontinuumu levo-desno so zastopana v točki, ki je najbližja točki, ki predstavlja njegova lastna stališča.

H2: *Politična stranka se v različnih časovnih obdobjih (mandatih Državnega zbora) premika po kontinuumu levo-desno in sledi preferencam volilnega telesa z namenom iskanja volilne prednosti.*

Prostorska teorija predpostavlja, da se politične stranke lahko premikajo po kontinuumu levo-desno z namenom iskanja volilne prednosti. Stranke naj bi tako spreminjale svoj položaj in stališča na kontinuumu z namenom pritegnitve čim večjega števila volivcev. Sklepam, da se stranke torej približujejo večjim koncentracijam volivcev in prilagajajo svoja stališča njihovim preferencam z namenom zmage na volitvah in prevzema oblasti. Lahko pa gre preprosto tudi za sledenje posamezne stranke preferencam njene volilne baze.

1.4 Metodologija

Izbrane raziskovalne metode in tehnike:

- Analiza primarnih virov (analiza Ustave RS, tabeliranih rezultatov raziskave Slovenskega javnega mnenja in volilnih programov političnih strank).
- Sekundarna analiza virov (analiza obstoječih podatkov, posplošitve, analize, sinteze, razlage ali tolmačenja informacij in podatkov iz drugih virov). Sekundarna analiza v splošnem pomeni preučevanje obstoječih podatkov. Uporabil sem jo za izdelavo natančnejšega metodološkega načrta za uvrščanje političnih strank na ideološki

kontinuum, predvsem se bom naslonil na metode, ki jih je oblikoval Peter Mair (npr: Mair 2001; Mair 1999). Potrebno bo preučiti in opredeliti koncept desnice in levice oziroma definirati, katere usmeritve oziroma vrednote so v sodobnih Zahodnih demokracijah definirane kot leve in katere kot desne. Tako bom oblikoval teoretski okvir, ki mi bo v nadaljevanju služil pri empiričnem raziskovanju. V ta namen bom zopet uporabil metodo analize sekundarnih virov. Analiziral sem knjige, znanstvene članke v revijah in zbornikih, že opravljene raziskave, internetne vire in druge dokumente.

- Metoda deskripcije kot postopek opisovanja dejstev in procesov brez znanstvenega tolmačenja in pojasnjevanja. Metodo deskripcije sem uporabil za opis uporabljenih teorij in konceptov v diplomskem delu.
- Kvantitativna analiza že pridobljenih podatkov iz raziskav Slovenskega javnega mnenja – SJM¹.
- Primerjalna metoda za medsebojno primerjavo pridobljenih podatkov iz slovenskega javnega mnenja, za primerjavo kriterijev, kaj je *levo* in kaj *desno* ter za primerjavo volilnih programov.

1.5 Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo je razdeljeno na štiri večja poglavja. V prvem poglavju je opredeljena tema naloge, njen namen in cilji, ki jih bom zasledoval, hipotezi, metode raziskovanja ter struktura naloge. Drugo poglavje je namenjeno predstavitvi teoretičnih konceptov, na katerih temelji diplomsko delo in kriteriji na podlagi katerih se umešča politične subjekte na kontinuum levo-desno, v Sloveniji in v svetu. Tretje poglavje je namenjeno empirični raziskavi, ki je razdeljena na dva dela; vsako podpoglavje je namenjeno preverjanju ene izmed hipotez. V zaključku so navedene sklepne ugotovitve in navedeni nadaljnji predlogi za raziskovanje.

¹ Raziskava Slovensko javno mnenje (SJM) je sistematična raziskava o mnenjih, stališčih in družbenih aktivnostih polnoletnih občanov Slovenije. Poteka v okviru skupnega programa Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Izvaja jo Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Raziskovalnega inštituta Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 *Kontinuum levo-desno*

V tem poglavju me zanima politični prostor, ki ga definira kontinuum levo-desno.

Ideološki kontinuum oziroma dimenzija levo-desno kot eden osrednjih politoloških teoretskih konceptov poenostavljeno enodimenzionalno opisuje značilnosti, ki so izvorno določene v kompleksnem večrazsežnem spletu oziroma sistemu stališč in vrednot, povezanih z družbenimi vlogami in institucijami, družbeno, ekonomsko in politično ureditvijo, lastnino, človekovimi pravicami in svoboščinami, razvojem in modernizacijo kakor je opisal Von Beyme (v Kropivnik 2001, 138).

Fuchs in Klingemann (v Yuce 2004, 3-4) trdita, da lestvica levo-desno funkcioniira kot generaliziran mehanizem za razumevanje, kaj se dogaja na političnem področju. Lestvica levo-desno zmanjša kompleksnost političnega; za posameznike ima predvsem funkcijo orientacije in spoznavanja stališč akterjev. Na funkcionalni ravni je dimenzija levo-desno pomembna iznajdba, saj omogoča poenostavitev javnih politik v dihotomijo ali en kontinuum (Hix v Yuce 2004, 4).

Kim in Fording (2001, 55) sta prepričana, da je dimenzija levo-desno pomemben dejavnik, ki določa volilno izbiro v Zahodnih demokracijah, v obdobju po drugi svetovni vojni do danes. »Čeprav novi izsledki raziskav kažejo, da ideološke cepitve niso več v tesni zvezi z družbenim razredom kot nekoč, dimenzija levo-desno še vedno ostaja pomembna, če ne že dominantna cepitev v Zahodnih demokracijah« (prav tam).

Desnica in levica sta za Bobbia (1995, 33) nasprotna pojma, ki opisujeta različne ideologije, gibanja in nazorske usmeritve, ki se soočajo. Bobbio (1995, 35) opozarja, da izraza ne smemo omejiti zgolj na označevanje različnih ideologij, saj opisujeta tudi nasprotujoče si programe, ideje in interese.

Bobbio (1995, 59) ugotavlja, da je dandanes v večstrankarskih demokratičnih sistemih še vedno pomembna razvrstitev na desne in leve. Še vedno so namreč v javnosti uporabljeni izrazi, kot so »parlamentarna levica« in »leva vlada« ter »parlamentarna desnica« in »desna vlada«.

Laver in Hunt (1992, 11) povezujeta delitev levo-desno s strukturo volilnih preferenc, ki je produkt zunanjih podobnosti v fizičnih, družbenih in ekonomskih okoliščinah različnih volivcev. Laver in Hunt (prav tam) navajata, da se ponavadi uporablja prostorske termine za

lociranje javnopolitičnih stališč strank in volivcev. Vendar pa za uporabo prostorskega modela ni nekega posebej poglobljenega teoretičnega razloga, zgolj enostavnost modela, lahkotnost predstave in posledica zgodovinskega naključja².

Laver in Hunt (prav tam) nadaljujeta, da dejansko fizično združevanje enako mislečih posameznikov v zakonodajnih skupščinah (samonamestitev konservativcev na desni strani predsednika zakonodajne skupščine in radikalcev na levi strani) predstavlja vplivno podobo, ki je uporabljena za opis preferenc med zakonodajalci. Delitev levo-desno se lahko razširi še na strukturo preferenc med volivci, če velja domneva, da so javne politike, ki jih zagovarjajo ali jim nasprotujejo zakonodajalci, politike, ki si jih želijo ali jim nasprotujejo volivci.

Benoit in Laver (2006, 129) razlikujeta med dvema pristopoma pri pozicioniranju političnih akterjev na lestvici levo-desno:

1. Prvi predvideva, da je dejanski pomen levega in desnega v vsakem političnem prostoru samoumeven vsem posameznikom. Torej ni jasne definicije levega in desnega, saj vsi predvidevajo, da je pomen splošno razumljen. Benoit in Laver (prav tam) pravita, da je torej spekter levo-desno v tem primeru *sui generis* v danem političnem prostoru.
2. Drugi pristop pa predvideva, da je treba lestvico levo-desno 'sestaviti' iz sestavnih delov, pri čemer vsak del predstavlja bolj natančno definicijo, kaj je levo in kaj desno v določeni kategoriji oziroma dimenziji (gospodarstvo, sociala, obramba, zunanji odnosi, itd.).

2.1.1 Kaj je levo in kaj desno

V tem poglavju bom skušal ugotoviti, katere so tiste značilnosti, ki se v praksi na različnih področjih družbe ocenjujejo oziroma kažejo kot levo ali desno politično delovanje. Katere so točke oziroma stališča ali vrednote na kontinuumu levo-desno, ki jih posamezni avtorji povezujejo – z levo ali desno usmerjenim političnim delovanjem.

Enega najbolj obširnih skupkov kriterijev za določanje političnih pozicij javnopolitičnih igralcev sta ustvarila Hubert in Inglehart (v Budge 2000, 104) v svoji raziskavi iz leta 1995. Kriterije sta pridobivala tako, da sta eksperte, ki so ocenjevali pozicije političnih strank na kontinuumu levo-desno, povprašala po njihovih kriterijih, ki so jih uporabljali za

² Laver in Hunt (1992, 11) pravita, da je kot zgodovinski vir prostorske analogije ponavadi naveden razvoj sedežnega reda v post-revolucionarni francoski ustavodajni skupščini leta 1789. To evolucijo je zgovorno opisal Tomas Carlyle (v Laver in Hunt 1992: 11-12) v knjigi *Francoska revolucija*: Levica, ki so ji pripadali *montagnardi*, v svojih stališčih skrajni in nepopustljivi, je zavzemala sedišča levo, desnica sestavljena iz pripadnikov kluba *feuillantov* ali ustavnih monarhistov, pa desno od predsednika nacionalne skupščine.

pozicioniranje. Dobila sta deset kategorij, na podlagi katerih so strokovnjaki v posamezni državi uvrščali politične stranke, glede na strankino pozicijo do posamezne kategorije (preglednica 2.1).

Preglednica 2.1: Deset kategorij, ki jih strokovnjaki uporabljajo za uvrščanje političnih strank na kontinuumu levo-desno

1. Ekonomski ali razredni konflikti	6. Ksenofobija
2. Centralizacija moči	7. Konzervativnost nasproti spremembam
3. Avtoritativen režim nasproti demokraciji	8. Premoženske pravice
4. Nacionalna izolacija nasproti internacionalizmu	9. Ustavne reforme
5. Tradicionalna kultura nasproti novi kulturi	10. Obrambna politika

Vir: Huber in Inglehart 1995 v Budge (2000, 105).

Podobno merilo sta v svoji raziskavi uporabila tudi Laver in Hunt (1992). V raziskavo sta vključila sodbe strokovnjakov, vendar pa sta jim podala vnaprej pripravljeno lestvico osmih različnih javnopolitičnih kategorij, znotraj katerih so strokovnjaki uvrščali pozicije posameznih političnih strank. Rezultati so predstavljeni v preglednici A.1, v prilogi A.

V ekonomskem aspektu so stranke na levisi stalno zaskrbljene za stopnjo zaposlenosti, medtem, ko so stranke na desnici zaskrbljene s stopnjo inflacije (Hibbs 1977; Anderson 1995 v Budge 2000, 108).

Laver in Hunt (1992, 12) opisovanje razlik med levim in desnim polom kontinuuma opredelita kot prodorno metodo opisovanja razlik v političnem okusu posameznikov. Čeprav opozarjata, da obstaja veliko dejanskih interpretacij levice in desnice, levi pol povezujeta z javnimi politikami, katerih cilj je redistribucija sredstev od 'tistih, ki imajo več', k 'tistim, ki imajo manj' in spodbujanje socialnih pravic, ki veljajo za skupine posameznikov, kot celoto, tudi na račun posameznih članov teh skupin. Desnico pa povezujeta predvsem z zagovarjanjem individualnih pravic, kar vključuje tudi pravico, da se osebna lastnina ne razlašča za redistribucijo s strani države, četudi na škodo družbene neenakosti in revščine med manj premožnimi.

Tudi Kropivnik (2000, 139) opredeli za usmeritve levega pola poudarjanje horizontalne družbene ravni in enakosti, zavzemanjem za redistribucijo družbenih dobrin, zaupanje v spremembe in družbeni napredek ter usmerjenost v prihodnost. Desni pol pa povezuje s poudarjanjem vertikalne družbene ravni, s sprejemanjem družbene in cerkvene hierarhije, z zavzemanjem za profitno motivacijo in neovirano svobodno podjetništvo ter s spoštovanjem tradicije in ohranjanje *statusa quo*.

Klingeman in drugi (1994, 38-40 in 274-279) so raziskovali programe političnih strank v desetih zahodnih demokracijah, v obdobju med leti 1945 in 1990. Izdelali so lestvico (glej preglednico B.1 v prilogi B) za levo oziroma desno orientiranost programov političnih strank, ki temelji na prioritetah levega in desnega pola, na – sedmih vnaprej – definiranih področjih javnih politik: zunanji odnosi, svoboda in demokracija, vlada, ekonomija, blaginja in kvaliteta življenja ter družbene skupine, v katero spada 56 kategorij, ki jih je določila raziskovalna skupina programov političnih strank (*Manifesto Research Group*) (McDonald in Mendes 2001, 91).

Klingemann in drugi (1994, 247) v svoji raziskavi ugotavljajo, da največje strankarske družine oziroma največje stranke v vseh desetih preučevanih državah ponavadi ohranjajo v preučevanem obdobju svojo medsebojno razdaljo na kontinuumu levo-desno. Nadaljujejo, da ni dokazov o želji strank po iskanju široke podpore na sredini ideološkega kontinuuma oziroma centru, saj to prinaša tveganje izgube ideološke identitete ali izgube dela ideološko opredeljenih volivcev.

Sani in Sartori (1983, 310-316) sta raziskovala polariziranost strankarskih sistemov in volilnega telesa v šestih evropskih demokracijah s samouvrščanjem volivcev na lestvico levo-desno. Zagovarjala sta tezo, da ima samouvrstitev na levo oziroma desno, vedenjsko in problemsko vsebino. Ugotovila sta, da je z lestvico levo-desno pri volivcih povezan odnos do družbene neenakosti: zaznava družbene neenakosti med volivci upada, če se premikamo s skrajnega levega proti skrajnemu desnemu polu. Prav tako je med volivci levega in desnega pola razlika med percepcijo, kakšne spremembe so potrebne v družbi: odstotek tistih, ki so naklonjeni drastičnim (radikalnim) spremembam, se naglo znižuje, ko gremo od levega proti desnemu polu, hkrati pa se ravno nasprotno, postopoma povečuje odstotek tistih, ki zagovarjajo '*status quo*'. Za razdelitev na levi in desni pol je relevantna tudi verska dimenzija (Inglehart in Klingemann 1976 v Sani in Sartori 1983, 311). Tako se percepcija o pomembnosti vere in pogostosti obiskovanja verskih obredov med volivci močno povečuje, ko se premikamo od levega proti desnemu polu.

2.1.2 Levo in desno v Sloveniji

Kropivnik (2001, 138-139) ugotavlja, da vsebine ideološkega kontinuuma levo-desno, ni mogoče splošno opredeliti, saj je odvisna od časa in prostora. Prav to pa naj bi vzbujalo pomisleke o pomembnosti v teoretskih modelih in uporabnosti v empiričnih raziskavah. Vendar pa je dejstvo, da se prav ta model uporablja v mnogih državah za označevanje objektov in procesov v političnih razpravah, v medijih in v volilni propagandi ter da politične

stranke običajno same razglašajo svoja mesta na njem. V veliki večini utečenih demokracij obstajajo t.i. »nestabilne latentne ideološke razsežnosti, ki združujejo oziroma povzemajo ključna politična stališča in vrednote specifičnega časa in prostora«, kakor to opredeli Kropivnik (2001, 139).

Kropivnik (prav tam) še ugotavlja, da je v slovenskem političnem prostoru v prvem desetletju demokratičnega sistema – kljub uporabi ideoloških oznak levo in desno – v politiki ter raziskovalne uporabe kontinuuma levo-desno za določanje relativne različnosti med pozicijami in vrednotami političnih strank in za njihovo uvrščanje, ta ideološki kontinuum levo-desno precej neopredeljen.

Kropivnik (prav tam) trdi, da ljudje sicer izražajo svoja politična stališča na kontinuumu levo-desno, vendar pa niso pripravljeni eksplicitno povezovati njegovih polov s pojmi oziroma vrednotami ter tako opredeliti in omejiti njegov pomen.

Kropivnik (2001, 138-161) je v svoji raziskavi med drugim preučeval tudi odvisnost samouvrstitve anketirancev (SJM) na ideološki kontinuum od njihovega odnosa do ključnih vrednot, procesov in pojavov. Razkril je implicitne vsebine ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji. Ugotovitve predstavlja preglednica C.1 v prilogi C.

2.2 Downsov prostorski model strankarskega tekmovanja in volilnega odločanja

Klasične koncepcije o strankarskem tekmovanju na volitvah v sodobnih demokracijah domnevajo, da vsi tekmovalci sprejmejo stališča oziroma pozicije do istih tematik ali družbenih problematik. Te oblikujejo tako, da skušajo pridobiti volilno prednost pred ostalimi tekmeci. Volivci tehtajo posamezne tematike oziroma družbene problematike, nato pa ocenijo, katera politična stranka zastopa pravo kombinacijo stališč oziroma pozicij, da se ujemajo z njihovimi preferencami. Takšna implicitna tehnika izbora omogoča volivcem, da se najdejo na ideološkem kontinuumu in volijo stranko, katere programske obveze so jim najbližje. Stranke oblikujejo svoja stališča tako, da privabijo največjo možno število podpornikov na prevladujočem preferenčnem kontinuumu³ (Klingemann in drugi 1994, 22-23).

Najbolj znan model strankarskega tekmovanja je predstavil Anthony Downs (v Klingemann in drugi 1994, 23) v svoji knjigi *An Economic Theory of Democracy* (1957). Downs (v Klingemann in drugi 1994, 23) je predstavil t.i. prostorski model (angleško: *spatial model*) volilnega oziroma strankarskega tekmovanja. Ta predpostavlja, da se politične stranke, ki

³ Ponavadi gre za različico kontinuuma levo-desno (Klingemann in drugi 1994, 22-23).

tekmujejo za glasove volivcev, same razvrstijo na več alternativ na kontinuumu levo-desno z javno razglasitvijo svojih političnih stališč. S tem poskušajo politične stranke uporabiti svoje predloge za javne politike kot sredstvo za približevanje čim večji koncentraciji volivcev. Volivci pokažejo svoje preference z glasovanjem za stranko, katere mesto na kontinuumu levo-desno se najbolj približa njegovi lastni poziciji na tem kontinuumu. Na volitvah dobi največ glasov politična stranka, ki je najbližje (naj)večjemu številu volivcev. Tako dobi vidno, če ne vodilno vlogo pri oblikovanju vlade in kasneje pooblastilo za izpeljavo javnih politik, ki so pritegnile večino volivcev. Downsov prostorski model vsebuje omejitve, saj predpostavlja, da imajo politične stranke določeno stopnjo fleksibilnosti oziroma mobilnosti pri osnovanju predlogov za javne politike, ki omogoča premike na kontinuumu levo-desno, z namenom iskanja volilne prednosti. Downs (v Benoit in Laver 2006, 38) je domneval, da se lahko stranke pozicionirajo na katero koli točko na kontinuumu. Voditelji strank naj bi bili neopredeljeni do javnih politik, saj jih zanima zgolj želja po oblasti oziroma vladanje. Zato naj bi zagovarjali javne politike, ki bi jim to pozicijo zagotovile. Temu primerno voditelji spreminjajo stališča stranke do javnih politik in njen položaj na kontinuumu levo-desno, z namenom pritegnitve čim večjega števila volivcev. Predpostavka bo veljala le, če bodo volivci verjeli strankinim predvolilnim obljubam, zato ima stranka dober, če ne že sebičen, motiv za izvajanje svoje agende skozi mandat.

Downs (v Ware 1996, 318-319; v Narud in Oscarsson 1999, 4) torej v svoji koncepciji '*teorije bližine*' (angleško: '*proximity theory*') kot glavni kriterij volilne odločitve predpostavlja bližino med stališči strank in stališči slehernega volivca. Teorija velja za prostorsko dimenzijo, saj je volivce in stranke moč predstaviti kot točke v političnem prostoru. Posameznik je zaradi želje po uresničevanju lastnih interesov racionalen, stališča pa determinirajo njegovo volilno ravnanje. Ravno zato vedno voli tisto stranko, s katero se v stališčih najbolj sklada (t.i. ideološka bližina). Naloga strank pa je zmanjševanje razlik med lastnimi stališči in stališči volilnega telesa. Downs (v Ware 1996, 318-319; v Narud in Oscarsson 1999, 4) predvideva, da je večina volivcev neodločenih in predpostavlja, da bodo stranke imele najvišjo podporo takrat, ko bodo njihova stališča najmanj oddaljena od stališč večine volilnega telesa; ponazarja jo točka nevtralnosti. Stranke oziroma kandidati, ki izražajo stališča glede ideološko razdeljenih tem pri neodločenih volivcih, tvegajo njihovo zavračanje ter posledično – volilni neuspeh.

Klingemann in drugi (1994, 23) opozarjajo na težavnost Downsovega modela glede določanja, kako se stranke premikajo po kontinuumu levo-desno glede na medsebojno pozicijo. Posebej težavna je Downsova predpostavka o preskakovanju pozicij z namenom

približevanja poziciji, ki jo ima velika koncentracija volivcev. To lahko privede do nenehnega gibanja in zmede, ko se stranke med seboj '*prerivajo*', da se približajo vedno bližje zadnjemu glasu – potrebnemu za zmago na volitvah – tistega od '*srednjega*' oziroma povprečnega volivca (angleško: *median voter*). Downs je zaradi tega na neki točki v svojem argumentiranju prepovedal preskoke strank. Vendar pa tam, kjer obstajata več kot dve stranki, lahko ta prepoved omogoči eni od strank, da se pozicionira med velike koncentracije volivcev in svoje nasprotnike ter tako nenehno zmaguje na volitvah, saj ostale stranke ne morejo priti bližje potencialnim volivcem (Barry v Klingemann in drugi 1994, 23).

Naslednja kritika Klingemanna in drugih (1994, 23) je, da Downsovemu modelu primanjkuje širša verodostojnost. Izhajajo iz Downsove predpostavke, da so politiki ideološko neopredeljeni do javnih politik, ter jih namesto tega zanima zgolj želja po oblasti oziroma položaj, ki ga bodo dosegli. Na podlagi tega zastavljajo vprašanje, zakaj se tisti iz poraženih strankah preprosto ne pridružijo zmagoviti oziroma vladajoči stranki, še posebej ker ima Downsov model kratko časovno perspektivo, osredotočeno na trenutne volitve in vlado? Če bi predpostavko pripeljali do skrajnosti, bi to pripeljalo do ustanovitve novih strank pred vsakimi volitvami, ker bi se iz poraženih strank oblikovale nove, vladajoče stranke pa bi se razcepile v času približevanja novih volitev, saj bi voditelji strank iskali nove, ugodne in edinstvene volilne položaje na kontinuumu levo-desno. Klingemann in drugi (prav tam) dodajajo, da se to seveda ne zgodi. Verjetno, ker so voditelji strank, ne glede na njihovo željo po položaju, vezani tudi na strankina trajna ideološka stališča. Robertson (v Klingemann in drugi 1994, 24) je izpostavil, da ta dejavnik predstavlja oviro za predpostavko o prostem gibanju stranke na kontinuumu levo-desno, saj bi na neki točki začutili obremenjenost ideološkega kompromisa. Klingemann in drugi (1994, 24) predstavljajo še en razlog, da se stranke ne morejo kar premikati vzdolž kontinuuma levo-desno, če bi se, bi ogrozile bistvene in neizbrisne povezave s pomembnimi vprašanji in javnimi politikami. Pri tem Klingemann in drugi (prav tam) opominjajo, da stranke ohranjajo identiteto, ki izhaja iz družbenih cepitev in bistvenih družbenih vprašanj, ki so botrovale njenemu nastanku. Torej, četudi želijo stranke zavračati svojo preteklost za dosego kratkoročne prednosti (na volitvah), tega ne morejo storiti zlahka, poleg tega pa jim volivci najbrž ne bi verjeli. Klingemann in drugi (prav tam) dodajajo, da »/.../ predhodne dejavnosti vzbujajo dvom o resničnosti novih obljub, ko ti dve nista skladni. Stranke so zgodovinska bitja. Zagovarjajo določena stališča. Od vsake politične stranke se pričakuje, da bo zagovarjala določena stališča, ki se razlikujejo od konkurence«.

Po mnenju Robertsona (v Klingemann in drugi 1994, 24) morajo biti pretekle in sedanje politične obljube bolj ali manj skladne, da jim (strankam in obljubam) volivci verjamejo. V

prostorskem smislu to pomeni, da je strankina sposobnost, da se premika vzdolž po kontinuumu levo-desno, ki jo je domneval Downs, močno omejena. Zlasti pa stranke ne bodo mogle oziroma želele preskakovati po kontinuumu levo-desno in povsem zamenjati stališč: »Laburisti se ne morejo racionalno pretvarjati da so konservativci, niti komunisti, da so liberalci, niti republikanci da so demokrati«. Stranke bi izgubile podporo, če bi tako zamenjevale stališča, volivci pa jim ne bi verjeli. Če to zadnjo ugotovitev peljemo do skrajnosti, lahko rečemo, da ta omejitev pomeni, da ima stranka zgolj eno pozicijo na kontinuumu levo-desno, zato mora počakati na volivce, da naredijo premik na kontinuumu (Klingemann in drugi 1994, 24).

2.3 Teoretsko - metodološki okvir

Benoit in Laver (2006, 57-59) razlikujeta pristope za pozicioniranje političnih strank v političnem prostoru glede na vrsto dokazov:

- Dokazi iz '*druge roke*' so tisti, ki vsebujejo vrednotenja pozicij strank s strani tretjih oseb, kot so volivci ali strokovnjaki s področja. Ta mnenja so zbrana v javnomnenjskih raziskavah ali sodbah strokovnjakov. Mair (1999, 4-11) dodaja še sekundarno obravnavo že objavljenega gradiva na to temo in samoopredeljevanja strankarskih elit.
- Behavioristični oziroma vedenjski dokazi, so tisti, ki jih pregleduje analitik neposredno: volilni programi, izjave strank, politični govori in volilni registri. Mair (prav tam) dodaja še uvrščanje preko »a priori« sodb in raziskovanja članstva v mednarodnih strankarskih skupinah, povezavah in združenjih.

Hug in Schulz (2007, 307) pravita, da ima vsak pristop svoje prednosti in pomanjkljivosti. Ugotavljata, da večina študij primerjav med pristopi pride do zaključka, da se rezultati skoraj ne razlikujejo. Kot primer navajata študijo Gabela in Hubera (2000), ki sta primerjala različne pristope in ugotovila, da obstajajo visoke korelacije med rezultati, ki so pridobljeni na podlagi različnih pristopov, ki so navedeni zgoraj. Tudi Fernandez (1999, 8-9) v svoji raziskavi španskega političnega prostora ugotavlja, da prinašajo različni pristopi za določitev pozicij strank podobne rezultate. Obenem opozarja, da se rezultati med metodami razlikujejo pri pozicioniranju manjših (javno manj razpoznavnih) strank (Fernandez 1999, 25).

Za Benoita in Laverja (2006, 59-60) je pomembna predpostavka raziskovalca, kakšne lastnosti ima politični prostor, v katerem se bo opravljalo pozicioniranje. Pojavljata se dve pomembni razdelitvi:

- a. *Ali se odločimo za enodimenzionalen ali večdimenzionalen politični prostor, kamor uvrščamo politične stranke?* Tip političnega prostora je odvisen od metod oziroma pristopov, ki jih uporabimo pri raziskavi. Odločitev, ki jo sprejmemo pri tej delitvi, vpliva na vse kasnejše raziskovanje in rezultate.
- b. *Ali imamo apriorno znanje o vsebinah ključnih dimenzij javne politike v političnem prostoru, v katerem merimo pozicije?* Če jih nimamo, Benoit in Laver (prav tam) svetujeta, da se pred raziskovanjem posvetimo empiričnemu raziskovanju vsebin teh ključnih dimenzij.

Sani in Sartori (1983, 309) trdita, da se je treba pri umeščanju na kontinuum levo-desno spraševati o problemu relativnosti – koliko na levi je 'levo' oziroma koliko na desni je 'desno' – zgolj pri primerjalni mednarodni analizi pozicij strank. Po njunem mnenju na to vprašanje ni treba iskati odgovora, če je glavni namen analize pozicioniranje strank v posamični državi, kjer že sama primerjava med strankami in njihovim volilnimi telesi omogoča pozicioniranje na podlagi teorije bližine. Pri tem je potrebno poudariti, da zaznave pozicij strank s strani anketirancev postajajo z velikim številom strank v strankarskem sistemu bolj koristne in obenem potrebne (prav tam).

2.3.1 Javnomnenjske raziskave

Laver in Hunt (1992, 32) pravita za to metodo, da je najbolj neposredna, saj informacije o očitnih političnih preferencah volivcev dobimo od njih samih. Kim in Fording (2001, 55) navajata, da so rezultati javnomnenjskih raziskav že večkrat pokazali, da zna večina volivcev v Zahodnih demokracijah umestiti politiko na levo-desno ideološko dimenzijo, prav tako pa so pripravljene uvrstiti na lestvice levo-desno tudi sebe.

Uporaba množičnih anket oziroma raziskav za lociranje političnih strank na ideološkem kontinuumu levo-desno ima po mnenju Maira (2001, 14) dolgo in obsežno zgodovino⁴. Mair (2001, 14) hkrati ugotavlja, da je uporaba tega pristopa nekoliko nesimetrična, saj izgleda, da je posebej primeren za analizo stopnje skladnosti med volivci in stranko ter analizo

⁴ Kot pionirja na tem področju Mair (2001, 14) ter Laver in Hunt (1992, 32) navajajo Ingleharta in Klingemanna (1976). S prispevkom Sani in Sartoria (1983), pa so se množične ankete izkazale kot najbolj zanesljive in vodilne na področju uvrščanja strankarskih stališč in/ali stališč volivcev.

dinamičnosti strankarskega sistema. Obenem pa pristop ni primeren oziroma ne prinese velikih koristi pri raziskovanju koalicijskih teorij. Ta kontrast pri uporabi pristopa, po mnenju Maira (prav tam), sam po sebi kaže na razlikovanje med pomenom stališča volivca in pomenom stališča stranke.

Mair (2001, 23-24) navaja, da javnopolitični prostor ni nujno enak kot ideološki prostor; *»volilna in ideološka privlačnost katerekoli stranke je večplastna«*. Kot sta povedala Sani in Sartori (v Mair 2001, 23), je razlikovanje med tem, za kaj se stranka zavzema (področje identifikacije stranke) in tem, kako stranka tekmuje (dimenzija strankarskega tekmovanja). Iz tega Mair (prav tam) izpostavi širšo dilemo ali gre pri tem za prostor, definiran iz stališč do javnih politik ali iz ideologije stranke? Po njegovem (Mair 2001, 23-24) naj bi bilo to razlikovanje v literaturi – povezani z razdaljami med strankami na kontinuumu levo-desno – slabo opredeljeno, saj je javna politika včasih zamenjana z ideologijo. Vendar pa sta Bartolini in Mair (v Mair 2001, 24) ugotovila, da *»/.../ bo tekmovanje na področju posameznih javnih politik ravno v tistih državah, za katere je značilna odsotnost ideološke polarizacije na množični volilni ravni oziroma ravni volilnega telesa, igralo pomembno vlogo pri določanju pozicij političnih strank«* (Bartolini in Mair v Mair 2001, 24).

Pri uporabi množičnih anket za identifikacijo pozicij političnih strank se uporabljata dva⁵ pristopa (Mair 2001, 14):

1. Pri prvem pristopu anketiranci uvrščajo stranko na lestvico levo-desno, njihove ocene pa se nato upošteva kot natančno predstavo dojemanja volivcev, kje stranke stojijo v tistem trenutku.
2. Pri drugem pristopu pa anketiranci uvrščajo na lestvico levo-desno sami sebe, posamezni odgovori pa so združeni po izbiri stranke (na volitvah) ali preferenci, kar predstavi položaj posamezne stranke na kontinuumu levo-desno. V tem primeru določamo bolj položaj volilnega telesa posamezne stranke, kot stranko samo.

Mair (prav tam) pravi, da sta oba pristopa koristna in vredna truda, vendar pa vsebujeta različne predpostavke. Pri prvem pristopu položaj stranke izhaja iz stranke same, čeprav s podatki, ki se filtrirajo skozi posamezne predstave volivcev (anketirancev). Pri drugem pristopu pa položaj stranke izhaja iz pozicij njenih volivcev (anketirancev).

⁵ Fernandez (1999, 4, 14-19) uporabi še tretji način: pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev.

Mair (2001, 14-15) se sprašuje, kakšne razlike se v praksi pojavljajo pri rezultatih obeh pristopov; ali bi ta razlika lahko razkrila različne percepcije političnega prostora, v katerem stranke tekmujejo?

Fernandez (1999, 15) trdi, da vsi trije načini pozicioniranja s pomočjo javnomnenjskih anket, ki jih navaja, prinašajo različne rezultate. Vendar pa prostorski teoriji o glasovanju in o tekmovalnosti strank predvidevata te razlike oziroma vrzeli med strankami in volivci.

Mair (2001, 15) zaključuje, da kljub različnim domnevam, prihajata oba pristopa k množičnim raziskavam s svojimi rezultati bližje en k drugemu pri določanju jedra ideološke identitete stranke in vpletenega volilnega telesa.

Sani in Sartori (1983, 308) priznavata, da javnomnenjske raziskave – povezane z kontinuumom levo-desno – pravzaprav v prvi vrsti pozicionirajo oziroma ocenjujejo polariziranost javnosti. Tako naj bi rezultati javnomnenjskih anket in sodb strokovnjakov prinašali različne rezultate. Converse (v Sani in Sartori 1983, 308) je ugotovil, da rezultati sodb strokovnjakov prinašajo večja razlikovanja med pozicijami strank, prav tako pa je disperzija ocen pozicij manjša kot pri javnomnenjskih raziskavah. Vendar pa »/.../ povprečen volivec uvršča večje politične akterje v svojem strankarskem sistemu na lestvici levo-desno v izredno dobrem približku sodbam strokovnjakov« (Converse 1975 v Sani in Sartori 1983, 308).

Raziskavo na to temo je izvedel Oddbjørn Knutsen (1998, 15-31). Preučeval je levo-desno strankarsko polarizacijo v javnosti v osmih zahodnoevropskih državah, v obdobju od leta 1970 do 1990. Analizirana je povezanost odnosa med izbiro stranke in samouvrstitvijo na ideološkem kontinuumu levo-desno. Analiza kaže na dejstvo, da se volivci določene stranke precej dosledno uvrščajo bolj na sredino, kot je uvrščena stranka. Knutsen (prav tam) navaja, da je spreminjajoča pozicija volivcev večjih strank na kontinuumu levo-desno (samouvrstitev le teh) tista, ki botruje večini sprememb v strankarski komponenti. Stopnja nagnjenja k samouvrstitvi na sredino je še posebej visoka pri volivcih večjih in dalj časa obstajajočih političnih strank v Franciji, Belgiji, Italiji in Nizozemski.

Inglehart in Klingemann (v Knutsen 1997, 197) sta v svoji študiji⁶ raziskovala, kako vplivajo ideološka oziroma vrednotna stališča in izbira stranke na samouvrščanje volivcev na kontinuum levo-desno. Ugotovila sta, da je za razumevanje ideološke dimenzije levo-desno potreben večji trud (ideološka komponenta), kot za razumevanje pozicij strank in identificiranje z njimi (strankarska komponenta). Razumevanje ideološke delitve levo-desno

⁶ Inglehart, Ronald in Haans-Dietrich Klingemann. 1976. V *Party Identification and Beyond. Representations of Voting and Party Competition*, ur. Ian Budge, I. Crewe and D. Farlie. Poglavlje 13. London: Wiley.

je močno med bolj izobraženimi in tistimi, ki imajo znanje o političnem dogajanju. Strankarska komponenta pa ima veliko vlogo pri samouvrščanju volivcev v večstrankarskih sistemih, kjer izbira politične stranke posredno usmerja tudi pozicijo volivca. Prav tako sta ugotovila, da je strankarska komponenta pri samouvrščanju volivcev na kontinuum levo-desno, veliko pomembnejša, kot ideološka oziroma vrednotna komponenta.

2.4 Racionalnost volilne izbire

2.4.1 Strankarska pripadnost

Volivci uporabljajo različna sredstva za ovrednotenje političnega okolja, vključno s strankami, problemi, ideologijo, gospodarsko uspešnostjo in škandali (Basinger in Lavine 2005, 169). Še posebej pomembna je politična stranka, saj predstavlja veliko število informacij, ki jih posameznik težko obdela, obenem pa imajo le redki volivci čas in voljo za razmislek pred vsako odločitvijo (Lau in Redlawsk 2006, 52-53). Basinger in Levine (2005, 170) pri tem dodajata, da so v nekaterih primerih volivci zmožni odločati sami, glede na lastna stališča, pa vendar tega ne storijo, saj jim ravnanje v skladu s strankarsko pripadnostjo daje zadostno stopnjo zaupanja. Pri konceptu identifikacije volivca s stranko oziroma strankarsko pripadnostjo (angleško: *partisanship*) gre po mnenju Greena in Palmquista (1990, 873) za skupek različnih dimenzij: skupinska pripadnost in izražanje te pripadnosti z vedenjem, bližina stališč glede javnih politik, formalno članstvo v stranki ali podpora. Identifikacija s stranko posamezniku pomaga pri določitvi lastnih pozicij in pozicij drugih v političnem prostoru (Green in Palmquist 1990, 874).

2.4.2 Zaznava stališč in pozicij strank s strani volivcev

Campbell in drugi (v Abramson in drugi 1995, 179) so našli tri pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da zna posameznik razlikovati med politikami posameznih strank in, da se posledično odloči za določeno stranko – glede na lastna stališča: volivci morajo imeti stališče o perečem problemu, volivci morajo vedeti, kako glede problema ukrepa vlada in volivci morajo razlikovati med javnimi politikami, ki jih zagovarjata največji stranki.

Abramson in drugi (1995, 179-180) pa navajajo štiri kriterije, ki morajo biti izpopolnjeni, da gre za glasovanje na podlagi stališča in racionalnosti: prvič: volivec mora imeti oblikovano stališče do določene teme in se uvrstiti na lestvico, drugič: poznati mora stališča strank in jih uvrstiti na lestvici, tretjič: zaznati mora razlike med stališči posameznih strank in četrtič: volivec mora zaznati razlike v relativnih pozicijah med strankami; volivec mora povezovati

določena stališča in pojme z določenimi kandidati (npr. socialno skrbstvo je povezano z 'levimi' strankami).

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Priprava

Preden se posvetim raziskavi, si je treba odgovoriti na vprašanji, ki jih postavljata Benoit in Laver (2006, 59-60):

1. *Ali se odločimo za enodimenzionalni ali večdimenzionalni politični prostor, kamor uvrščamo politične stranke?* Preučevane politične stranke bom uvrščal v enodimenzionalen prostor. *Zakaj?* Ker je univerzalen in preprosto razumljiv, hkrati pa teoretično pomemben in praktično uporaben. Kot pravita Benoit in Laver (2006, 129): »/Kontinuum levo-desno/ daje zanesljive in veljavne ocene stališč političnih akterjev na točno določenem obsegu levo-desno«. Pri tem postaja kontinuum levo-desno vedno pomembnejši, ko se premaknemo iz pragmatičnih javnih politik na bolj ideološke (Sartori 1976 v Sani in Sartori 1983, 309).
2. *Ali imamo apriorno znanje o vsebinah ključnih dimenzij javne politike v političnem prostoru, v katerem merimo pozicije?* Fink-Hafner (2001, 180) trdi, da smo imeli v prvem desetletju po prehodu v demokracijo sorazmerno trajno navzočnost nekaterih ključnih političnih cepitev ter osrednjih ideološkopolitičnih orientacij. Med temi bi posebej izpostavil naslednji cepitvi: država/cerkev (konservativizem nasproti liberalizmu, socialni demokraciji in komunizmu) in komunizem/antikomunizem (izražena kot cepitev⁷ med novo nastalimi strankami in preoblikovanimi družbenopolitičnimi organizacijami po demokratičnem prehodu, vendar pa gre v veliki meri tudi za različno vrednotenje političnih akterjev med drugo svetovno vojno in takoj po njej) (Fink-Hafner 2001, 178). Odnos slovenskih parlamentarnih strank do obeh cepitev je predstavljen na sliki D.1, v prilogi D. Glede na prostorske razdalje med posameznimi točkami, ki označujejo stališča strank, je moč razbrati veliko polarizacijo med strankami.

Downs (v Klingemann in drugi 1994) pravi, da je za vsako družbo pomembna ideološka razdelitev volivcev. Pozicije na kontinuumu levo-desno, ki jih imajo volivci, določajo način delovanja političnega sistema in strankarskega tekmovanja. Če so ideološke pozicije volivcev prikazane kot graf in ima ta graf en sam vrh, potem je možno določiti sredinskega oziroma povprečnega volivca (angleško: *median voter*). V takem primeru bodo volilne izbire

⁷ Benoit in Laver (2006, 173) to cepitev razumeta kot nasprotujoče si mnenje, da imajo stare elite enake pravice in možnosti sodelovanja v političnem sistemu, kar zagovarja skrajni levi pol, oziroma, da bi stare elite morali izključiti iz političnega okolja, kar zagovarja skrajni desni pol. Ta cepitev velja zgolj za postkomunistične države (glej prilogo D).

kandidatov in javnih politik strmele k poziciji povprečnega volivca. Če pa ima graf dva vrhova (visoka polariziranost), je težnjo za konsenzualno odločitev v demokratičnem sistemu težko doseči, saj so zakonodajalci kaznovani s strani volivcev, če želijo doseči konsenz z nasprotno stranjo pri podpiranju javnih politik, sprejemljivih za obe strani (iskanje srednje pozicije).

V Sloveniji se relativna⁸ večina anketirancev Slovenskega javnega mnenja – SJM, v obdobju 1995-2005, uvršča na kontinuumu levo-desno na pozicijo centra oziroma sredine (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 95). Glede na podatke sklepam, da ima '*graf polariziranosti volilnega telesa*' v Sloveniji, zgolj en vrh.

Namen empiričnega dela je preveriti obe zastavljeni hipotezi. Ugotavljanje hipotez in uvrščanje strank bo potekalo na podlagi kvantitativne analize javnomnenjske raziskave ter analize strankarskih programov. Uporabil bom še metodo analize že objavljenega gradiva na to temo⁹, ki so ga napisali slovenski strokovnjaki¹⁰ s tega področja. Tako bom uporabil obe vrsti dokazov, ki jih navajata Benoit in Laver¹¹ (2006, 57-59).

Pri raziskavi bom izhajal iz mnenjskih podatkov, zbranih z anketiranjem na reprezentativnih vzorcih slovenske populacije v okviru raziskav Slovensko javno mnenje - SJM. Uporabil sem torej sekundarne podatke, ki postavljajo določene omejitve. Izmed raziskav SJM, ki se izvajajo vsaj enkrat letno, sem za vsak mandat Državnega zbora, ki ga preučujem (1996-2000; 2000-2004; 2004-2008; 2008-2012), izbral tisto raziskavo, ki je bila izvedena prva po volitvah, s katerimi se je začelo to obdobje, da je bil spomin volivcev še svež. Obenem je morala posamična raziskava vsebovati vsa tri vprašanja, ki sem jih uporabil pri analizi.

Med omejitvami, ki izhajajo iz uporabe sekundarnih podatkov raziskave SJM, je najbolj težavno vsakoletno spreminjanje anketnih vprašalnikov. Ker nekatere od raziskav – opravljene v času kmalu po volitvah – niso vsebovale vseh treh vprašanj, sem moral izbrati kasnejše verzije raziskave¹².

Za pozicioniranje strank sem uporabil oba pristopa, ki ju navaja Mair (2001) in dopolnil s tretjim, ki ga dodatno navaja Fernandez (1999). Izračunal sem še povprečno vrednost prvih

⁸ Okoli 25% do 40% anketirancev ne ve ali ne poda odgovora o svoji poziciji na kontinuumu levo-desno. Na sredino (center) pa se uvršča približno 35% do 55% anketirancev SJM (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 95).

⁹ Mair (2001, 13) to imenuje 'sekundarno branje' (angleško '*secondary reading*').

¹⁰ Dr. Alenka Krašovec, dr. Danica Fink-Hafner in dr. Drago Zajc.

¹¹ Že omenjene dokaze 'iz druge roke' in behavioristične oziroma 'vedenjske' dokaze.

¹² Natančneje: SJM 1997/1, SJM 2000/1, SJM 2005/1 ter SJM 2009/2.

dveh kategorij¹³. Obliko rezultata sem prikazal kot povprečno vrednost vseh ocen anketirancev v posamezni kategoriji po zgledu drugih (Fernandez 1999; Sani in Sartori 1983; Inglehart in Klingemann 1976 v Lane in Ersson 1999, 88).

Lestvica levo-desno je sestavljena iz vrednosti od 0 do 10, kjer vrednost 0 pomeni skrajno levo, vrednost 10 pa skrajno desno. Podatki oziroma preglednice so v prilogi Č.

3.2 Skladnost pozicije volivca s pozicijo voljene politične stranke na kontinuumu levo-desno

Prvo hipotezo bom preverjal samo pri dveh največjih strankah v posameznem mandatu Državnega zbora. Razlog za to je velikost vzorca¹⁴. V praksi so to bile – v preučevanem obdobju – LDS – Liberalna demokracija Slovenije, SDS – Slovenska demokratska stranka ter SD – Socialni demokrati. Pregledal in analiziral sem njihove volilne programe za državnozborske volitve leta¹⁵ 2000, 2004 in 2008 ter si pomagal s pozicijami strank, pridobljenih s pomočjo kvantitativne analize SJM. Osredotočil sem bom na samoopredeljevanje strank na levico oziroma desnico ter dve družbeni cepitvi; odnos do sekularizacije države, t.j. cepitev: država - cerkev in odnosom do polpretekle zgodovine, t.j. cepitev: komunizem-antikomunizem. Ti dve cepitvi mi bosta služili kot kriterija za razvrstitev strank na levi ali desni pol.

Da je desnica proklerikalna in levica protiklerikalna, pravita Laver in Hunt (1992, 124) (glej prilogo A). Kropivnik (2001, 158) pa povezuje vrednote, kot so: verouk v šolah, antikomunizem, slovensko domobranstvo in denacionalizacijo (vračanje premoženja), z desnim polom. Z levim polom pa: socializem in slovenske partizane (glej prilogo C).

¹³ Računal sem povprečno vrednost pozicij strank, ki so jih določili njeni volivci in pozicij strank, ki jih je podalo celo volilno telo (vsi anketiranci SJM, op.).

¹⁴ Manjše kot so stranke v realnosti oziroma manj kot dobijo glasov na volitvah, manjša je tudi skupina anketirancev znotraj raziskave SJM, ki je to stranko volila. To pomeni, da manjša kot je stranka, manj reprezentativen je vzorec, ki jo predstavlja znotraj podatkov raziskave SJM. Zato sem se odločil v raziskavo vključiti zgolj največji stranki v posameznem mandatu, pri katerih je vzorec anketirancev dovolj velik (nad 80 odgovorov). Poleg tega pa so ocene anketirancev veliko bolj verodostojne pri uvrščanju bolj poznanih in večjih političnih akterjev v posameznem političnem sistemu (Converse 1975 v Sani in Sartori 1983, 308).

¹⁵ Volilnih programov za državnozborske volitve 1996 nisem uspel pridobiti.

3.2.1 Uvrščanje političnih strank na podlagi volilnih programov

3.2.1.1 Državnozborske volitve 2000 – programa LDS in SDS

V volilnem programu so v LDS zapisali, da ne pristajajo na delitev na levico in desnico in njuno medsebojno demoniziranje. Prav tako ne priznavajo delitve med kontinuiteto in diskontinuiteto v politiki. Zavzemajo se za: v ustavi določeno ločitev države in verskih skupnosti, v povezavi s pravosodjem in laičnim šolstvom (LDS 2000). Glede na izbrane kriterije umeščam LDS na levi pol (glej še preglednico Č.2 v prilogi Č), natančneje kot levosredinsko stranko. Zajc (2002, 73) LDS umešča med stranke sredine.

Volilni program ne razkriva stališča SDS do cepitve država – cerkev, je pa prisotno stališče do cepitve komunizem/antikomunizem, saj se SDS zavzema za odpravo neupravičenih razlik pri pomoči upravičencem iz naslova t.i. »vojnih zakonov« in dokončanje vseh denacionalizacijskih postopkov (SDS 2000). Stranko – glede na izbrane kriterije – umeščam na desni pol (glej še preglednico Č.2 v prilogi Č). Zajc (2002, 81-82) pravi, da je že v prvi polovici devetdesetih let SDS postala eden največjih kritikov dediščine prejšnjega sistema. »SDS je opozarjala na številne dejanske napake tranzicije in ob tem ustvarjala politične 'škandale'.../« (prav tam). Zanimivo je, da kljub temu, Zajc (2002, 73) takratno Socialdemokratsko stranko uvršča med stranke levece¹⁶.

3.2.1.2 Državnozborske volitve 2004 – programa SDS in LDS

Politični program stranke SDS pravi, da zasledujejo vrednote, ki imajo svoje korenine v krščanski etiki, evropski humanistični filozofiji in razsvetljenstvu ter tradicijo modernih demokratičnih, delavskih ter socialdemokratskih gibanj. Poleg tega pa je sodobna slovenska socialdemokracija tudi dedič Krekovega krščanskega socialnega gibanja, ki je bilo utemeljeno na ideji stanovske in družbene solidarnosti (SDS 2004). Zaradi umeščanja krščanske etike lahko govorimo o stranki SDS kot desno sredinski stranki (glej še preglednico Č.3 v prilogi Č). Zaradi povezave z rimskokatoliško cerkvijo, antikomunistične drže, vse bolj tesnega sodelovanja z domačimi konzervativnimi strankami¹⁷ ter Evropsko ljudsko stranko ter spremembo imena, uvrščata Fink-Hafner in Krašovec (2006, 88) stranko na desni pol. Tudi sama stranka naj bi se – med in po – državnozborskih volitvah 2004 po mnenju Fink-

¹⁶ V prvi polovici devetdesetih let je SDS na področju socialdemokratskih, ekonomskih in socialnih vprašanj zagovarjala podobna stališča kot ZLSD, vendar pa sta se stranki razlikovali v tematikah vezanih na komunistično preteklost, dogajanje med in po 2. svetovni vojni in odnosu države do cerkve (Krašovec 1996 v Fink-Hafner in Krašovec 2006, 88).

¹⁷ Fink-Hafner in Krašovec (2006, 88) izpostavljata sodelovanje med SDS in NSi, saj naj bi od leta 2000 stranki delovali izjemno usklajeno. Pa tudi delovanje v koaliciji 'Slovenija' skupaj z SLS+SKD v letu 2000.

Hafnerjeve in Krašovčeve (prav tam), uvrstila na desno sredino, potem ko je spremenila stališča do ekonomskih in socialnih politik.

V volilnem programu iz leta 2004 se LDS opredeli kot liberalna in socialna stranka, ki črpa svoje izhodišče iz tradicije evropskega protifašističnega gibanja. Zavzema se za sekularizirano državo, z jasno ustavno ločenostjo državnih in cerkvenih institucij (LDS 2004). Glede na izbrane kriterije umeščam LDS na levi pol (glej še preglednico Č.3 v prilogi Č). Fink-Hafner in Krašovec (2006, 85) opredeljujeta LDS kot liberalno stranko.

3.2.1.3 Državnozborske volitve 2008 – programa SD in SDS

V SD v volilnem programu poudarjajo, da je bila v mandatu desnosedinske vladne koalicije (2004-2008) katoliška verska skupnost favorizirana pred ostalimi. Sami pa se zavzemajo za dosledno spoštovanje svobode vesti in verske svobode ter želijo z ustrezno zakonodajo poskrbeti za uresničevanje ustavnega načela o ločenosti države in verskih skupnosti (SD 2008). Socialni demokrati sami sebe uvrščajo na levico, saj njihova stališča in cilji temeljijo na vrednotah sodobne evropske levice, kot so enakost, socialna pravičnost in solidarnost (SD 2010). Stranko tako umeščam na levi pol (glej še preglednico Č.4 v prilogi Č).

SDS v volilnem programu zagovarja dialog in sodelovanje med odprtim krščanstvom in dialoškim pristopom postmoderne dobe. V nacionalnem interesu sicer ni klerikalizem ali antiklerikalizem in iz tega nastajajoč kulturni boj, ampak močna, moderna in dejavna Cerkev na tistih področjih, na katerih – v skladu z ustavnim načelom ločenosti cerkve in države – Cerkev deluje. Prav tako se SDS zavzema za ideološko nepristransko šolstvo, torej ne tako, kot je bilo pod komunizmom, njegova nova podlaga pa ne more biti niti levo-liberalni laicizem (SDS 2008, 7). Glede na odnos do cerkve in kritiko komunizma ter levice, umeščam SDS na desni pol (glej še preglednico Č.4 v prilogi Č).

3.2.2 Podatki pridobljeni iz kvantitativne analize raziskave SJM

Glede na teoretska izhodišča (Downs v Klingemann in drugi 1994; Downs v Ware 1996; Downs v Narud in Oscarsson 1999) bi pričakoval, da bodo volivci glasovali za stranko, ki ima enaka oziroma podobna stališča njihovim lastnim in se podobno umešča na kontinuum levo-desno. Vendar pa je v preglednici 3.1 moč opaziti, da obstaja delež takih volivcev, ki volijo stranko, katere položaj je na kontinuumu levo-desno, precej oddaljen od položaja, ki predstavlja njihova stališča. Delež teh volivcev je v vzorcu sicer nizek (glej preglednico 3.1 – odklonske vrednosti so podčrtane), vendar pa ti volivci ne izpolnjujejo (nekaterih ali vseh) kriterijev racionalnega oziroma 'stališčnega' glasovanja (Abramson in drugi 1995, 178-9).

Sicer je možno, da te 'odklonske' vrednosti predstavljajo volivce, ki jim volilno izbiro stranke determinira zgolj ena dimenzija javne politike ali en problem (angleško: 'single-issue voters') in jih tako ne zanima skupek vseh dimenzij, ki jih predstavlja kontinuum levo-desno. Ali pa se tak volivec poenostavljeno odloča s hevrističnimi oziroma kognitivnimi bližnjicami¹⁸ (Lau in Redlawsk 2006, 28).

Razlog za odklone je moč iskati tudi v volilni zakonodaji Slovenije, namreč – element personalizacije volitev zagotavlja glasovanje o posameznikih (Grad 2004 v Krašovec 2007, 155). Kot pravita že Lau in Redlawsk (2006), je volilna odločitev lahko odvisna od prepoznavnosti kandidata, pri čemer njegova stališča ne predstavljajo za volivca glavne determinante pri glasovanju.

Vendar pa trdita tudi Kropivnik in Zatler (2002, 254), da se volilno vedenje oziroma odločitev volivca za neko konkretno politično stranko, nikoli ne more v celoti pojasniti.

Preglednica 3.1: Samoopredelitev volivcev dveh največjih strank na kontinuumu levo-desno

<i>Samoopredelitev volivcev strank na kontinuum levo-desno¹⁹</i>			
Največji stranki po volitvah 2000	Levo	Sredina	Desno
LDS	34,10%	58,20%	7,60%
SDS	7,80%	49,40%	42,90%
Največji stranki po volitvah 2004	Levo	Sredina	Desno
SDS	4,60%	59,20%	36,20%
LDS	41,10%	54,40%	4,40%
Največji stranki po volitvah 2008	Levo	Sredina	Desno
SD	53,30%	38,50%	8,20%
SDS	6,60%	43,40%	50%

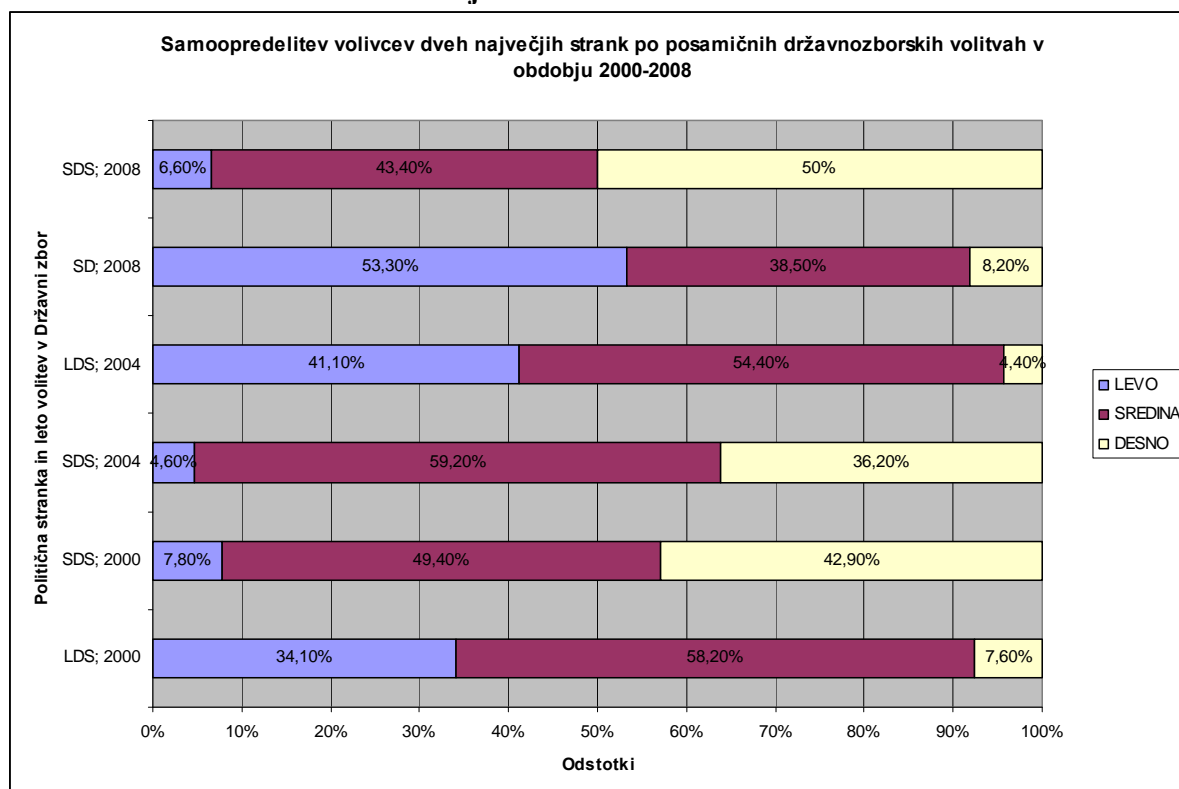
Vir: Toš in drugi (2000); Malnar in drugi (2005); Malešič in drugi (2009).

Čeprav torej obstaja določen delež volivcev, ki volijo stranko, ki zagovarja stališča nasprotna njihovim lastnim, pa je ta delež nizek (od 4,4% do 8,2% odstotka volivcev za največji stranki v posameznem preučevanem obdobju, glej preglednico 3.1 in sliko 3.1), tako da se nagibam k potrditvi svoje prve hipoteze: »*Samouvrstitev volivca na kontinuumu levo-desno je skladna z pozicijo politične stranke, ki jo je volil*«.

¹⁸ Lau in Redlawsk (2006, 28) navajata pet možnih tez (angleško *decision heuristics*), ki razložijo, kako se posameznik odloči za kandidata na volitvah: 1. volivec voli med poznanimi kandidati za najbolj ocenjenega; 2. volivec voli kandidata po priporočilu drugih; 3. volivec voli – njemu najbolj poznane oz. javno prepoznavnega – kandidata; 4. volivec voli iz navade vedno enakega kandidata ter se tega strogo drži ter 5. volivec izbira in voli zgolj med tistimi, ki imajo dobre možnosti za zmago.

¹⁹ Križanje vprašanj, o volilni izbiri na državnoborskih volitvah in samoopredelitvi na lestvici levo-desno (lestvica od 0 do 10; 0=levo in 10=desno). Razrede lestvice sem združil v 3 razrede: levo predstavljajo vrednosti od 0 do 3, sredino: vrednosti od 4 do 6, desno pa vrednosti od 7 do 10.

Slika 3.1: Samoopredelitev volivcev dveh največjih strank po posamičnih državnozborskih volitvah v obdobju 1996-2008

Vir: prirejeno po Toš in drugi (2000); Malnar in drugi (2005); Malešič in drugi (2009).

Podam lahko še ugotovitev, ki sicer ni povezana direktno s hipotezo. Knutsen (1998) ugotavlja, da se volivci določene stranke precej dosledno samouvrščajo bolj na sredino oziroma center, kot pa uvrstijo politično stranko, za katero so glasovali. Ta ugotovitev v večini primerov drži tudi za slovenski politični prostor (glej preglednice Č.1-Č.4 v prilogi Č). Hkrati volivci svojo izbrano stranko uvrščajo dosledno bolj k ekstremom – v primerjavi z uvrščenostjo te iste stranke s strani celotnega (vzorca) volilnega telesa.

3.3 Pregled političnih strank in premikanje po kontinuumu levo-desno

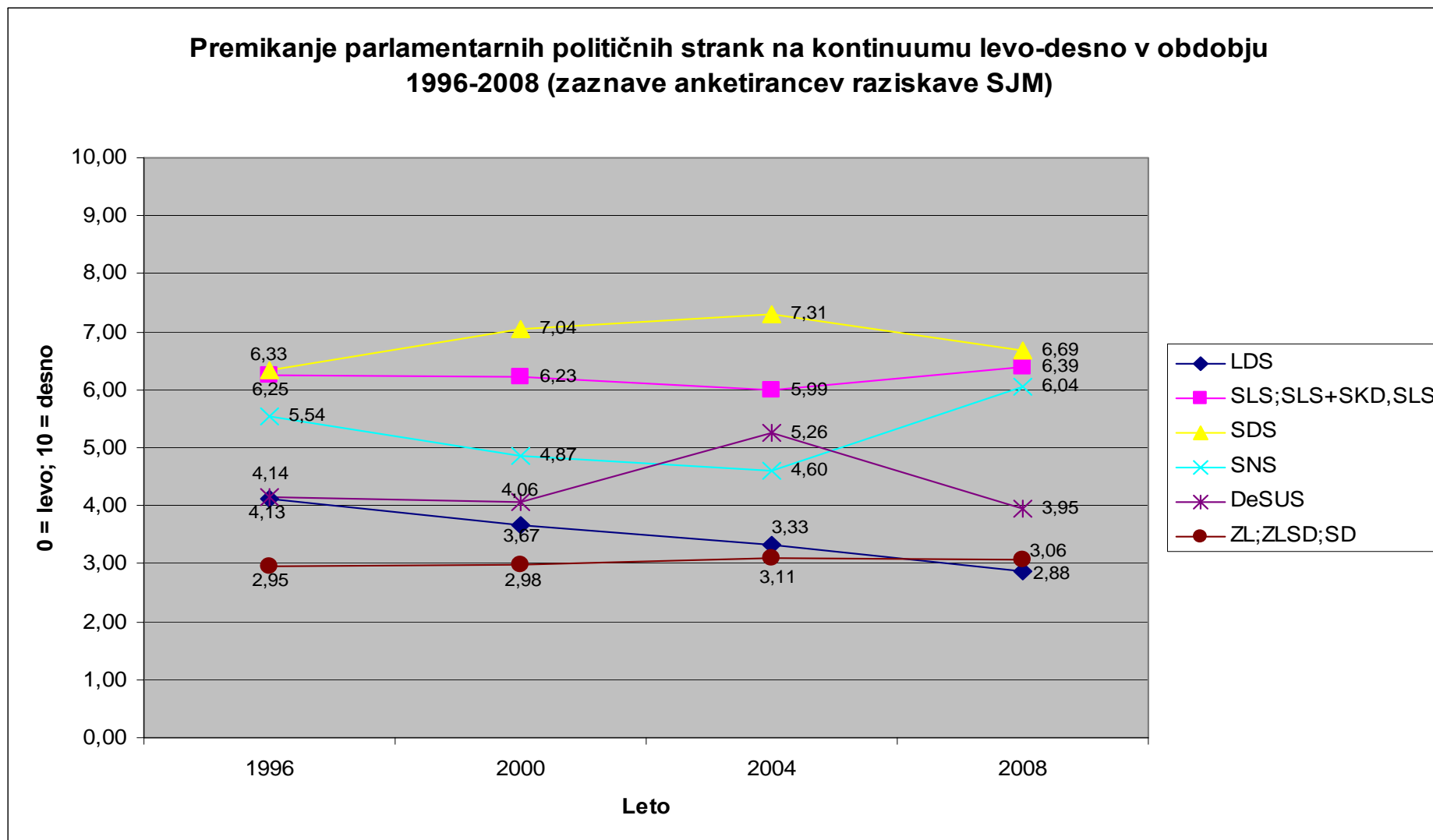
Drugo hipotezo bom preverjal za tiste politične stranke, ki so v parlamentu skozi celotno raziskovano obdobje²⁰. Na sliki spodaj (slika 3.2) je prikazano premikanje teh strank na kontinuumu levo-desno²¹, kakor ga zaznavajo anketiranci SJM. Pri analizi se bom skliceval na podatke iz priloge Č. pogled na sliko 3.2 (spodaj) razkriva, da so najbolj korenite premike

²⁰ Stranke LDS, SLS (SLS+SKD), SDS, DeSUS, SNS, SD (ZL, ZLSD).

²¹ Kot vrednost na lestvici levo-desno je izbrana povprečna vrednost dveh kategorij: 'pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev' in 'pozicioniranje stranke s strani populacije'. Preglednice se nahajajo v prilogi Č.

anketiranci SJM pripisali strankama SNS in DeSUS. Stranka LDS se je postopoma premikala iz levosredinske pozicije proti levemu polu. Najbolj statično pozicijo ima SD na levem polu. SDS in SLS pa imata kontinuirano pozicijo na desnem polu z občasnimi nihanji.

Slika 3.2: Premikanje parlamentarnih političnih strank na kontinuumu levo-desno v obdobju 1996-2008 (zajete so zgolj stranke, ki so v parlamentu skozi celotno obdobje, podatki iz preglednic v prilogi Č)

3.3.1 DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije

DeSUS anketiranci SJM zaznavajo kot levosredinsko stranko, ki dosega na lestvici levo-desno – v letih 1996-2000 – vrednosti okoli 4 točke (glej sliko 3.2). Opazen odmik od levega pola (vrednost 5,26 točk) anketiranci zaznavajo leta 2004, ko DeSUS postane koalicijski partner v desnosredinski vladi. Leta 2008, kot partner v levosredinski vladi, zopet zavzema levosredinsko pozicijo pri vrednosti 3,95 točke. Premik v letu 2004 je mogoče pripisati predpostavki prostorske teorije, da se je stranka želela približati sredini oziroma večji koncentraciji volivcev, v želji povečati volilni uspeh. Vendar pa je DeSUS na volitvah leta 2004 dosegla zgolj 4,04% glasov (v letu 2000 je DeSUS dobila 5,17% glasov, leta 2008 pa 7,45% glasov). Premika tudi ne morem pripisati sledenju volilne baze, saj so vrednosti samouvrstitev volivcev DeSUS nižje (glej prilogo Č). Najverjetnejši razlog je preprosta zaznava anketirancev, da se je stranka DeSUS kot koalicijski partner pridružila t.i. 'pomladnim' strankam, ki so predstavnice desnega pola ter jo temu primerno uvrstili bolj na desno sredino.

3.3.2 LDS – Liberalna demokracija Slovenije

Stranka LDS se je v obdobju 1996-2008 – po mnenju anketirancev SJM – premikala po kontinuumu levo-desno (glej sliko 3.2). Iz začetne levosredinske²² pozicije leta 1996 (vrednost 4,13 točke), se je skozi čas stranka vedno bolj približevala levemu polu ter si tako leta 2008 s SD deli položaj najbolj leve parlamentarne stranke (vrednost 2,88 točke). Večji pomik LDS-a na levo se je zgodil zaradi pasivnega odziva na pomembnejše probleme in zaostritve politično-ideološkega diskurza desnih opozicijskih strank v obdobju 2000-2004 ter zamenjave predsednika stranke²³ (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 95).

Kmalu po državnozborskih volitvah, leta 2004, je stranka zaradi notranjih trenj²⁴ razpadla na tri dele²⁵.

Da je bila LDS v obdobju 1992-2000 dominantna stranka v slovenskem političnem prostoru lahko potrdim s trditvijo Barrya (v Klingemann in drugi 1994, 23), da se v večstrankarskem

²² Zajc (2002, 83) trdi, da se je v prvi polovici devetdesetih let LDS zavzemala za umirjanje ideoloških delitev ter v širšem smislu tudi za dokončanje državljanske vojne. Stranka se je – v težnji po doseganju širšega družbenega konsenza – namenoma izogibala političnim spopadom in omejevala pri brezkompromisnem uveljavljanju svojih programov. LDS je bila v prvem desetletju po demokratičnem prehodu edina stranka, ki je izrazito sledila pomikom volivcev na center. Kropivnik (v Fink-Hafner in Krašovec 2006) ugotavlja, da je tako pridobila precej volilnih glasov, vendar izgubila nekaj svoje identitete.

²³ Dr. Janez Drnovšek je leta 2002 postal predsednik Republike Slovenije, kot predsednika stranke LDS pa ga je zamenjal Anton Rop.

²⁴ Kriza v LDS naj bi bila posledica nesposobnosti prilagajanja volilnemu porazu (Kovač, 2007).

²⁵ Sedem poslancev je oblikovalo novo poslansko skupino in stranko Zares, štirje poslanci so prestopili k stranki SD, enajst poslancev pa je ostalo v LDS.

sistemu lahko določena stranka pozicionira med velike koncentracije volivcev in tako nenehno zmaguje na volitvah, saj se druge stranke ne morejo približati potencialnim volivcem.

S trditvijo Klingemanna in drugih (1994, 247) lahko razložim, da je povzročil odmik LDS na levi pol poraz na volitvah leta 2004 in še večji poraz leta 2008. Stranka se je namreč iz levosredinske pozicije v letih 1996 in 2000 (kjer je imela veliko volilno bazo s sredinsko pozicijo oz. t.i. povprečnega volivca – *'median voter'*) premikala proti levemu polu, pri čemer se je odprl sredinski oziroma centralni prostor, ki ga je zasedla SDS in po volitvah leta 2004 postala vodilna stranka v parlamentu. LDS je torej s premikom na levo tvegala izgubo sredinsko usmerjenih volivcev – in jih seveda tudi izgubila.

Lahko bi rekel, da je LDS s premikom na levo sledila svoji volilni bazi²⁶ (glej prilogo Č), vendar se je volilna baza stranke v obdobju krepko zmanjšala (leta 2000 je bila po volitvah največja stranka, leta 2008 pa najmanjša stranka, ki je prestopila volilni prag). Tako, da je očitno proces ravno obraten; med volivci LDS, so ostali v letu 2008 zgolj tisti, ki čutijo strankarsko pripadnost in svoja stališča prilagajajo strankinim (Basinger in Levine 2005; Green in Palmquist 1990).

3.3.3 SD – Socialni demokrati

Današnja stranka Socialnih demokratov²⁷ se na kontinuumu levo desno skoraj ni premikala. Anketiranci SJM jo uvrščajo na levi pol (vse pozicije so približno pri vrednosti treh točk).

Stranka predstavlja najbolj levo usmerjeno parlamentarno stranko v Sloveniji s stalno pozicijo v političnem prostoru in je naslednica 'transformirane' Zveze komunistov Slovenije. Kot vzroke za statičnost Zajc (2002, 82) navaja, da se stranka v prvem desetletju po demokratičnih spremembah ni reformirala²⁸, da je zagovarjala vrednote realsocialistične oziroma samoupravne preteklosti²⁹ in vzdrževala stik predvsem s tradicionalnim članstvom.

Zaradi statičnosti stranke SD na kontinuumu levo-desno s prostorsko teorijo ni mogoče razložiti njene relativne zmage na volitvah leta 2008. Dejstvo je, da bi morala SD po

²⁶ Samouvrstitev volivcev stranke LDS na kontinuum levo-desno v obdobju 1996-2008 (kronološko zaporedje): 4,36 točk, 4,11 točk, 3,60 točk in 3,45 točk.

²⁷ Socialni demokrati imajo svoje začetke v nekdanji Zvezi komunistov Slovenije (ZKS), kasneje z imenom Zveza komunistov Slovenije – Stranka demokratične prenove. Oktobra 1990 je stranka spremenila ime v Socialdemokratsko prenovo Slovenije (SDP). Po državnozborskih volitvah leta 1992, na katerih so nastopile levosredinske stranke v koaliciji pod imenom Združena lista²⁷ (ZL), so leta 1993 te stranke ustanovile novo levo socialdemokratsko stranko – Združeno listo socialnih demokratov (ZLSD) (SD 2010). Leta 2005 se je stranka preimenovala v Socialne demokrate (SD) (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 87).

²⁸ Kot je to storila na primer Italijanska komunistična stranka (Zajc 2002, 82).

²⁹ Zajc (2002, 82) navaja njihovo pritoževanje nad 'brezsrčnim liberalizmom'.

prostorski teoriji iskati širši konsenz, torej se premakniti bolj proti centru, s čimer bi pritegnila večje število volivcev. Po drugi strani pa se ravno statičnost stranke sklada s tezo Klingemanna in drugih (1994, 247), da iskanje široke podpore v sredini ideološkega kontinuuma, ni smiselno za največje stranke, saj prinaša tveganje – izgubo ideološke identitete ali dela ideološko opredeljenih volivcev.

Sledenje volilni bazi – pa zaradi statičnosti pozicije stranke – ni smiselno analizirati, saj je jasno, da v tem primeru stranka in volilna baza ohranjata enaki poziciji tako z vidika prostorske teorije kot teorije strankarske pripadnosti (glej prilogo Č) (Klingemann in drugi 1994; Basinger in Levine 2005; Green in Palmquist 1990).

3.3.4 SDS – Slovenska demokratska stranka

Da SDS ni tipična stranka levega pola, kljub socialdemokratskemu programu, ki ga štejejo za levo usmerjenega, saj je bila kritik nekdanjega družbeno-političnega sistema, transformiranih strank in napak tranzicije, so zaznali že anketiranci SJM leta 1996 (vrednost 6,33 točk). V naslednjih dveh mandatih Državnega zbora se je stranka še bolj pomikala proti desnemu polu³⁰ (vrednosti 7,04 in 7,31 točk) V letu 2008 pa je z volilnim neuspehom NSi postala tudi najbolj desna parlamentarna stranka (6,69 točk).

S prostorsko teorijo je težko razložiti, da je imela v času relativne zmage na volitvah leta 2004, stranka najbolj desno izmed svojih pozicij (7,31 točk), saj bi pričakoval premik proti sredini, ki bi pomenil iskanje širše podpore (konsenza) ter posledično – zmage na volitvah. Zopet se je smiselno opreti na tezo Klingemanna in drugih (1994), da iskanje široke podpore v sredini ideološkega kontinuuma ni smiselno za največje stranke, ker pomeni tveganje izgube določenega dela ideološko opredeljene volilne baze.

3.3.5 SLS – Slovenska ljudska stranka

Anketiranci SJM SLS uvrščajo na desni pol (glej sliko 3.2). Stranka ima precej stalno pozicijo pri vrednostih okoli 6 točk. Edino opazno spremembo so anketiranci zaznali po volitvah 2004, ko se je stranka nekoliko približala sredini (vrednost 5,99 točk) in hkrati oddaljila od koalicijske partnerice SDS.

S prostorsko teorijo bi lahko približevanje SLS k sredini v letu 2004 zopet razložil kot željo stranke, da poveča svoj volilni uspeh. Vendar pa je stranka na volitvah leta 2000, kot

³⁰ Vzroki za to so: oblikovanje koalicije 'Slovenija' leta 2000 skupaj z SLS+SKD, sprememba imena iz socialdemokratske stranke v demokratsko, prilagajanje stališč Evropski ljudski stranki, oblikovanje desnosredinske vlade v mandatu 2004-2008 skupaj z NSi, SLS in DeSUS in spreminjanje stališč do socialnih in ekonomskih politik.

SLS+SKD dobila 9,54% glasov, medtem ko je leta 2004 dobila zgolj 6,82% glasov. Po predpostavki prostorske teorije bi se moral volilni uspeh povečati. Veliko verjetnejša teza za premik je razpad SLS+SKD v letu 2000, s čimer je SLS postala nekoliko bolj sredinska stranka. Razlog pa bi lahko bil tudi, da je SLS v koaliciji s SDS in NSi izgubil ideološko-politično prepoznavnost, oziroma so jo anketiranci SJM v primerjavi³¹ s SDS in NSi, zaznavali za bolj sredinsko ali 'zmerno' stranko desnega pola.

3.3.6 SNS – Slovenska nacionalna stranka

Anketiranci SJM so v preteklosti SNS zaznavali predvsem kot stranko sredine, ki se nagiba v različnih obdobjih na levi ali desni pol, pozicija in uvrščanje pa je predvsem povezano s trenutno aktualnimi temami. Fink-Hafner in Krašovec (2006, 95) pravita, da je »/.../uvrščanje Jelinčičeve SNS na ideološkem kontinuumu kontroverzno«, saj zajema nekatere izredno leve³² in izredno desne³³ vrednote. Ugotavljata (prav tam), da anketiranci SJM SNS najtežje uvrščajo na kontinuum levo-desno. Tako naj bi jo v prvi polovici devetdesetih let uvrstili bolj na desno oziroma desni center (vrednost 5,54 točk), saj je prevladovala tema o pravicah priseljencev iz bivše Jugoslavije. V kasnejših letih pa so v SNS v večji meri poudarjali svoje nasprotovanje vračanju gozdov rimskokatoliški cerkvi, posledično pa so jo anketiranci uvrščali na levo oziroma levi center (vrednosti 4,87 in 4,60 točk) (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 96). Sicer Fink-Hafner in Krašovec (2006, 95) nadaljujeta, da naj bi bilo uvrščanje stranke v veliki meri odvisno od trenutnih aktualnih tem. V letu 2008 je stranka po mnenju anketirancev naredila opazen premik v desno (vrednost 6,04 točk). Razlog za to se morda skriva v dejstvu, da se je stranka v letu 2008 razpolovila³⁴; trije od šestih poslancev so izstopili iz SNS in ustanovili stranko Lipa.

S pomočjo teorije bi lahko razložil, da je SNS premik na desno naredil z namenom sledenja svoji volilni bazi (vrednost samouvrstitve volivcev SNS je v letu 2008 6,05 točk, glej preglednico Č.4 v prilogi Č) (Robertson v Klingemann in drugi 1994). Ali pa so jo anketiranci SJM prepoznali kot bolj 'desno' stranko zaradi trenutnih aktualnih tem, npr. odnosi s Hrvaško, do katere je po mnenju SNS treba nastopiti ostreje (SNS 2008).

³¹ Teorija bližine (*proximity theory*) predpostavlja, da volivci stranke uvrščajo na podlagi primerjave med njihovimi stališči (npr. Narud in Oscarsson 1999, 2).

³² Stališče do odnosa med cerkvijo in državo ter podpora preteklim vladam levega centra (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 95).

³³ Nacionalistične tematike, kot so: stališča do Romov, madžarske in italijanske narodne manjšine ter odnosi s Hrvaško.

³⁴ Vzrok zato naj bi bilo vedno večje sodelovanje vodje SNS z desnosedinsko koalicijo v mandatu 2004-2008, čemur je določen segment stranke nasprotoval. Sodelovanje SNS z opozicijskima SDS in SLS se nadaljuje tudi v sedanjem mandatu Državnega zbora (npr. interpelacije, ustavne presoje, ipd.).

3.3.7 Skladnost teorije s premiki političnih strank na kontinuumu levo-desno

Pojasnjevanje premikov s pomočjo izbranih teoretskih izhodišč, ki opisujejo strankarsko tekmovanje oziroma postavljeno hipotezo, se je izkazalo za delno uspešno. Že v teoretskem delu diplomskega dela sem naštel nekatere pomisleke oziroma kritike drugih avtorjev na izbrano teorijo, na podlagi katere sem oblikoval svoji hipotezi, sedaj pa bom navedel še lastne ugotovitve. Čeprav se da s teorijo preprosto pojasniti vse premike preučevanih parlamentarnih strank na kontinuumu levo-desno, pa so volilni rezultati tisti, ki sporočajo, da predpostavke teorije o volilnem uspehu ni mogoče potrditi (oziroma so volilni rezultati slabši glede na prejšnje volitve, kljub premikom strank proti sredini), ali pa bi na podlagi volilnih uspehov posameznih strank pričakoval premike na sredino (center) – z namenom iskanja širšega konsenza (npr. SDS leta 2004 in SD leta 2008). Pa vendar imata ti dve stranki ob svojih 'zgodovinskih' volilnih uspehih najbolj desno pozicijo svojega obstoja (SDS 2004; 7,31 točk, torej odmik sredine), ali pa povsem statično pozicijo na levici (SD 2008; vse preučevano obdobje vrednost okoli treh točk, torej brez premika k sredini oziroma centru). Stranki torej nista tvegali izgube dela ideološko opredeljenih volivcev za širši konsenz (Klingemann in drugi 1994). Klingemann in drugi (1994, 247) ugotavljajo, da desnica kaže več fleksibilnosti pri osnovanju stališč, drugače povedano – manj togo zavezanost načelom – kot levica. Zato se v pozicijah SDS v preučevanem obdobju na kontinuumu levo-desno pojavljajo nihanja, SD pa je statična³⁵ (glej sliko 3.2).

Na sliki 3.2 je sicer opazen minimalen premik SD proti sredini, ki za Klingemanna in druge (1994, 247) lahko pomeni, da levica s časom ugotovi, da se je stopnja blaginje v državi povečala.

S prostorsko teorijo se da pojasniti volilne uspehe LDS v prvem desetletju po osamosvojitvi. Teorija tudi pojasni premik SNS na desno v letu 2008 kot sledenje volilni bazi (oziroma čakanje stranke, da volilno telo naredi premik). Vendar prostorska teorija slabo pojasni premike DeSUS in SLS k sredini (čeprav ti niso ravno veliki), ker te ni moč pripisati želji po večjem uspehu na volitvah, saj rezultati govorijo ravno nasprotno, razen če se zopet oprem na tezo Klingemanna in drugih (1994), da iskanje široke podpore v sredini ideološkega kontinuumu ni smiselno niti za *manjše stranke*, ker pomeni tveganje za izgubo določenega dela ideološko opredeljene volilne baze. Ta trditev tudi razloži kasnejše volilne neuspehe LDS v letih 2004 in 2008, kot posledico kontinuiranega pomika proti levemu polu.

³⁵ Klingemann in drugi (1994, 247) trdijo, da je levica vztrajna pri zasledovanju cilja spremembe družbene ureditve ter temu primerno bolj statična v svojih pozicijah na kontinuumu. Ker si desnica prizadeva za ohranjanje *statusa quo*, in torej ne zasleduje '*utopičnih ciljev*', ima več manevrskega prostora na kontinuumu levo-desno.

Glede na to, da gre pri Dowsnovi prostorski teoriji in trditvah Klingemanna in drugih (1994) oziroma Robertsona (v Klingemann in drugi 1994, 24) za dve nasprotni teoriji³⁶, sta obe primerni za pojasnjevanje zgolj ob nekaterih (idealnih) primerih. V realnih okoliščinah pa bi bilo najbolj primerno ravnotežje med obema teorijama.

³⁶Prva torej zagovarja, da morajo stranke, ki želijo izboljšati volilni rezultat svojo pozicijo približati srednjemu oziroma povprečnemu volivcu (t.i. *mean voter*), saj je tam koncentracija volivcev največja, pri čemer pozicijo lahko spreminjajo na vsakih volitvah. Druga pa, da morajo stranke čakati, da volivci naredijo premik na kontinuumu levo-desno, saj lahko pomeni vsak 'samostojen' premik stranke 'kazen' na naslednjih volitvah, ker stranka tvega izgubo določenega dela ideološko opredeljenih (stalnih) volivcev.

4 ZAKLJUČEK

V svojem diplomskem delu sem preučeval pozicije slovenskih parlamentarnih političnih strank v obdobju 1996-2008 in racionalnost slovenskih volivcev. Opiral sem se na Downsov prostorski model strankarskega tekmovanja, ki predpostavlja, da se politične stranke same razvrstijo na več alternativ na kontinuumu levo-desno in se poskušajo s svojimi stališči približati čim večji koncentraciji volivcev (oziroma centru ali sredini – stališču povprečnega volivca), v želji po zmagi na volitvah. Volivci, ki so racionalni, glasujejo za stranko, katere mesto na kontinuumu levo-desno se najbolj približa njegovi lastni poziciji na tem kontinuumu. V skladu s teoretičnimi izhodišči sem oblikoval hipotezi, ki sem ju preverjal v slovenskem političnem prostoru.

Prva hipoteza se je glasila: »*Samouvrstitev volivca na kontinuumu levo-desno je skladna s pozicijo politične stranke, ki jo je volil*«. Glede na ugotovitve lahko hipotezo potrdim. Ugotovljeni odkloni so nizki, tako da lahko na podlagi rezultatov trdim, da je več kot 90% slovenskih volivcev v preučevanem pogledu vsaj delno³⁷ racionalnih pri svoji odločitvi (Abramson in drugi 1995, 179).

Druga hipoteza se je glasila: »*Politična stranka se v različnih časovnih obdobjih (mandatih Državnega zbora) premika po kontinuumu levo-desno in sledi preferencam volilnega telesa z namenom iskanja volilne prednosti*«. Nagibam se k zavračanju hipoteze. Prvi del hipoteze, da se stranke premikajo na kontinuumu levo-desno je sicer pravilen³⁸. Vendar pa se glede na empirične ugotovitve za celotno hipotezo, prej izkažejo za pravilne kritike prostorskega modela, na katerem temelji hipoteza. Glede na predpostavke izbrane teorije bi pričakoval, da relativni volilni uspeh stranke – glede na rezultate prejšnjih volitev – pomeni premik proti sredini oziroma 'povprečnemu' volivcu. Ali pa v obratnem vrstnem redu: premik stranke proti sredini oziroma 'povprečnemu' volivcu, pomeni relativno večji volilni uspeh na naslednjih volitvah. Vendar se v praksi obe predpostavki izkažeta v preučevanem obdobju za napačni. Namesto tega empirične ugotovitve pojasni kritika, ki jo podajajo Klingemann in drugi (1994, 247) in Robertson (v Klingemann in drugi 1994, 24). Klingemann in drugi (1994, 247) ugotavljajo, da največje strankarske družine oziroma največje stranke ponavadi ohranjajo svojo medsebojno razdaljo na kontinuumu levo-desno. Torej ni dokazov o želji strank po iskanju široke podpore na sredini oziroma centru, saj to prinaša tveganje izgube ideološke identitete ali izgube dela ideološko opredeljenih volivcev. Ta pojav se pojavlja tudi v

³⁷ Vsaj delno, ker se nisem ukvarjal s preverjanjem vseh štirih kriterijev za racionalno volilno odločitev, ki jih navajajo Abramson in drugi (1995, 179).

³⁸ Kakšni so premiki pri posamezni stranki sem podrobno opisal že v poglavju 3.3.

slovenski strankarski areni – nazoren primer je kontinuirano premikanje LDS proti levemu polu in posledični volilni neuspehi ali pa relativna statičnost SDS in SLS in povsem statična pozicija SD.

Na podlagi zastavljene hipoteze se mi poraja vprašanje, kako pojasniti premik stranke proti sredini (npr. DeSUS, 2004) če ta ni prinesel pričakovanih rezultatov na volitvah? In kako pojasniti statično pozicijo SD v preučevanem obdobju ter volilni uspeh na zadnjih državnozborskih volitvah septembra 2008? Glede na to, da volilni rezultati odražajo volilne preference, bi bilo smiselno izvesti raziskavo, katere cilj bi bil preučevanje volivcev in njihovega volilnega vedenja.

Po mnenju Robertsona (v Klingemann in drugi 1994, 24) morajo biti pretekle in sedanje politične obljube in stališča strank bolj ali manj skladne, da jim volivci verjamejo. V prostorskem smislu je torej strankina sposobnost, da se premika vzdolž po kontinuumu levo-desno, ki jo je zagovarjal Downs, močno omejena. Ta trditev se sklada s slovensko strankarsko arenou³⁹. Ta lastnost 'togosti' večstrankarskih sistemov, kakor jo imenujejo Klingemann in drugi (1994, 247), pomeni, da se politični tekmeči ne ukvarjajo v tolikšni meri s povečevanjem volilne podpore kot z vzdrževanjem svojega 'tržnega deleža' v volilnem telesu.

Čeprav na podlagi slike D.1 (v prilogi D) lahko sklepam, da je med slovenskimi političnimi strankami vsaj na nekaterih dimenzijah prisotna visoka stopnja polarizacije, ki jo je v večstrankarskih sistemih zaznal Sartori (1976 v Klingemann in drugi 1994, 247-248), saj naj bi stranke *'bežale stran od pozicije centra'* in raje zavzemale pozicije na ekstremih kontinuuma levo-desno (glej tudi sliko 3.2), pa je slovensko volilno telo ideološko relativno neopredeljeno, saj se relativna večina anketirancev uvršča na center kontinuuma⁴⁰ (Fink-Hafner in Krašovec 2006, 94-5).

Sprašujem se, ali bi bili rezultati analize (predvsem odgovori anketirancev SJM) kaj drugačni, če bi bila v Sloveniji volilna udeležba obvezna? Prostorski model se namreč ne ukvarja s tem, kdo je volil in kdo ne. Torej, ali je tisti del vzorca volilne baze, ki ni volil, ali pa se ni uvrstil na lestvico levo-desno, kaj drugače ideološko opredeljen kot tisti anketiranci, ki podajajo odgovore. Nevtralno stališče posameznika po Downsovi teoriji namreč ne pomeni, da ta nima stališča, ampak da gre za vmesno vrednost med pozicijami za in proti, t.j. točko nevtralnosti. Downs (v Ware 1996 318-319; Downs v Narud in Oscarsson 1999, 4) predvideva, da je

³⁹ Na primer, ko analiziramo volilna uspeha SDS v letu 2004 in SD v letu 2008, ki nista povezana s premikom na sredino z namenom iskanja konsenza oziroma iskanja pozicije stališča 'srednjega' volivca (t.i. *mean voter*).

⁴⁰ Kot sem že omenil, ima po Downsovi teoriji *graf polarizacije slovenskega volilnega telesa* en vrh.

večina volivcev neodločenih, in predpostavlja, da bodo stranke imele najvišjo podporo takrat, ko bodo njihova stališča najmanj oddaljena od stališč večine volilnega telesa; ponazarja jo točka nevtralnosti oziroma stališče srednjega volivca. Bi bile stranke v Sloveniji bolj usmerjene proti sredini in iskale širši konsenz, če bi morali na volitve vsi volilni upravičenci? Ali pa bi bile pozicije strank enake, ker bi volivci svoja stališča in pozicijo na dimenziji levo-desno prilagodili izbrani stranki, kot posredno nakazujejo Basinger in Levine (2005) ter Green in Palmquist (1990)?

Odgovore na ta vprašanja za slovenski prostor ni mogoče dobiti. V najboljšem primeru bi bilo raziskavo, ki bi na ta vprašanja odgovorila, potrebno izvesti v eni izmed držav, v kateri je udeležba na volitvah obvezna in je neudeležba kaznovana, hkrati pa je neveljavnih glasovnic malo (Massicotte, Blais in Yoshinaka 2004 v Krašovec 2007, 31). Poleg tega bi morali anketiranci raziskave javnega mnenja, obvezno podati svoje odgovore oziroma razkriti svoje pozicije in volilno izbiro.

5 LITERATURA

1. Abramson, Paul R., John H. Aldrich in David W. Rohde. 1995. *Change and Continuity in the 1992 Elections. Revised Edition.* Washington, D.C.: Congressional Quarterly.
2. Basinger, Scott J. in Howard Lavine. 2005. Ambivalence, Information, and Electoral Choice. *The American political Science Review* 99 (2): 169-184.
3. Benoit, Kenneth in Michael Laver. 2006. *Party Policy in Modern Democracies.* London, New York: Routledge.
4. Bobbio, Norberto. 1995. *Desnica in levica.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
5. Budge, Ian. 2000. Expert judgements of party policy positions: Uses and limitation in political research. *European Journal of Political Research* 37: 103-113.
6. Fernandez, Luis Ramiro. 1999. *Different Measures of the Ideological Positions of Political Parties: a Research Note from the Spanish Case.* Prispevek predstavljen na delovnem seminarju »Estimating Policy Positions of Political Actors« v sklopu European Consortium for Political Research, 26.-31. marca, v Mannheimu Nemčija.
7. Fink-Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. --- in Alenka Krašovec. 2006. Ideološko-politički rascjepi u slovenskoj stranačkoj areni poslije 1989. godine. V *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*, ur. Danica Fink Hafner in Mirko Pejanović, 71-104. Sarajevo: Promocult.
9. Gabel, J. Matthew in John D. Huber. 2000. Putting Parties in Their Place: Inferring Party Left-Right Ideological Positions from Party Manifestos Data. *American Journal of Political Science Association* 44 (1): 94-103.
10. Green, Donald Philip in Bradley Palmquist. 1990. Of Artifacts and Partisan Instability. *American Journal of Political Science* 34 (3): 872-902.
11. Hug, Simon in Tobias Schulz. 2007. Left-Right Positions of Political Parties in Switzerland. *Party Politics* 13 (3): 305-330.
12. Kim, HeeMin in Richard C. Fording. 2001. Voter Ideology, the Economy, and the International Environment in Western Democracies, 1952-1989. *Political Behavior* 23 (1): 53-73.

13. Klingemann, Hans-Dieter, Richard I. Hofferbert in Ian Budge. 1994. *Parties, Policies and Democracy*. Boulder, San Francisco in Oxford: Westview Press.
14. Knutsen, Oddbjørn. 1997. The Partisan and the Value-Based Component of Left-Right Self-Placement: A Comparative Study. *International Political Science Review* 18 (2): 191-225.
15. --- 1998. The Strength of the Partisan Component of Left-Right Identity: A Comparative Longitudinal Study of Left-Right Party Polarization in Eight West European Countries. *Party Politics January* 4: 15-31.
16. Kovač, Bogomir. 2007. Politično preurejanje. *Mladina*, 12. april. Dostopno prek: http://www.mladina.si/medn/200714/clanek/slo-ekonomija--bogomir_kovac/ (5. september 2010).
17. Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Kropivnik, Samo. 2000. Prerez slovenskega političnega prostora v preteklem desetletju. V *Demokratski prehodi I, Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 177-201. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. --- 2001. Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji v preteklem desetletju. V *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 138-170. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. --- 2002. Družbeni in ideološki profili slovenskih političnih strank v preteklem desetletju. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 27-48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. --- in Roman Zatler. 2002. Naklonjenost volivcev strankam in/ali voditeljem strank. *Teorija in praksa* 39 (2): 254-267.
22. Lane, Jan-Erik in Svante Ersson. 1999. *Politics and Society in Western Europe. 4th Edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
23. Lau, R. Richard in David P. Redlawsk. 2006. *How voters decide: information processing during election campaign*. New York: Cambridge University Press.
24. Laver, Michael in W. Ben Hunt. 1992. *Policy and Party Competition*. London: Routledge.
25. Laver, Michael. 2001. Why should we estimate the policy position of political actors? V *Estimating the Policy Position of Political Actors*, ur. Michael Laver, 3-9. London in New York: Routledge.

26. LDS – Liberalna demokracija Slovenije. 2000. Volilni program LDS. V *Volilni programi slovenskih političnih strank: Volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner, 206-208. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za politološke raziskave.
27. --- 2004. *Skupaj spreminjajmo Slovenijo. Program Liberalne demokracije Slovenije za mandatno obdobje 2004-2008*. Dostopno prek: www.lds.si/file/516/program.lds.pdf?download (5. september 2010).
28. --- 2010. *O stranki LDS*. Dostopno prek: <http://www.lds.si/si/stranka/> (30. avgust 2010).
29. Malešič, Marjan, Brina Malnar, Niko Toš in skupina. 2009. *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Malnar, Brina in skupina. 2005. *Slovensko javno mnenje 2005/1 Mednarodna raziskava Stališča o delu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
31. Mair, Peter. 1999. *Searching for the Positions of Political Actors: A Review of Approaches and Evaluation of Expert Surveys in Particular*. Prispevek predstavljen na delovnem seminarju »Estimating Policy Positions of Political Actors« v sklopu European Consortium for Political Research, 26.-31. marca, v Mannheimu, Nemčija.
32. --- 2001. Searching for the positions of political actors. A review of approaches and a critical evaluation of expert surveys. V *Estimating the Policy Position of Political Actors*, ur. Michael Laver, 10-30. London in New York: Routledge.
33. McDonald, D. Michael in Silvia M. Mendes. 2001. The policy space in party manifestos. V *Estimating the Policy Position of Political Actors*, ur. Michael Laver, 90-114. London in New York: Routledge.
34. Narud, Hanne Marthe in Henrik Oscarsson. 1999. *Mass-Elite Perceptions of the Policy Space: a Comparison between Norway and Sweden*. Prispevek predstavljen na delovnem seminarju »Estimating Policy Positions of Political Actors« v sklopu European Consortium for Political Research, 26.-31. marca, v Mannheimu, Nemčija.
35. Sani, Giacomo in Giovanni Sartori. 1983. Polarization, Fragmentation and Competiton in Western Democracies. V *Western European Party Systems. Continuity and Change*, ur. Hans Daalder in Peter Mair, 307-340. Beverly Hills: Sage Publications.

36. SD – Socialni demokrati. 2008. *Alternativni vladni program Socialnih demokratov 2008-2012. Odgovornost za spremembe*. Dostopno prek: <http://www.socialnidemokrati.si/file.php?id=245> (4. september 2008).
37. --- 2010. *Zgodovina*. Dostopno prek: <http://www.socialnidemokrati.si/predstavitev/preberi/2/zgodovina/> (30. avgust 2010).
38. SDS – Socialdemokratska stranka Slovenije. 2000. Volilni program SDS. V *Volilni programi slovenskih političnih strank: Volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner, 218-233. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za politološke raziskave
39. --- 2004. *Volilni program 2004-2008*.
40. --- 2008. *Slovenija na pravi poti – program za prihodnost*. Dostopno prek: http://www.delo.si/assets/media/other/20080820//SDS_program.pdf (4. september 2010).
41. SNS – Slovenska nacionalna stranka. 2008. *Aktualizirana programska izhodišča Slovenske nacionalne stranke pred volitvami v DZ RS 2008*. Dostopno prek: <http://www.sns.si/PortalGenerator/document.aspx?ID=527&Action=2&UserID=0&SessionID=879291&NavigationID=559> (30. avgust 2010).
42. Toš, Niko in drugi. 1997. *Slovensko javno mnenje 1997/1: Stališča Slovencev o pridruženju Evropski Uniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. --- 2000. *Slovensko javno mnenje 2000/1*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. *Ustava Republike Slovenije* (URS). Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (12. oktober 2010).
45. Yuce, Emre. 2004. *Testing the Robustness of the Ten-Point Left-Right Self-Placement Scale across Advanced and Developing Countries*. Prispevek pripravljen za 62nd Annual Conference of the Midwest Political Science Association, 15.-18. aprila, v Chicagu, Illinois, ZDA. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/one/mpsa/mpsa04/index.php?cmd=Download+Document&key=unpublished_manuscript&file_index=2&pop_up=true&no_click_key=true&attachment_style=attachment&PHPSESSID=e7b2fe6b6354f485fa26f9d61e2d48a2 (11. avgust 2010).

46. Zajc, Drago. 2002. Četrte demokratične volitve v Sloveniji in tretje volitve v državni zbor Republike Slovenije leta 2000. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 71-94. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

PRILOGE:

PRILOGA A: Lestvica osmih javnopolitičnih kategorij po Laverju in Huntu

Preglednica A.1: Lestvica osmih javnopolitičnih kategorij po Laverju in Huntu

<i>Politična kategorija</i>	<i>Najnižje (vrednost 1) - Levo</i>	<i>Najvišje (vrednost 20) - Desno</i>
1. Davki nasproti javnim storitvam	Dvigovanje davkov s ciljem povečanja javnih storitev.	Zmanjševanje javnih storitev s ciljem zmanjševanja davkov.
2. Zunanja politika	Podpiranje razvoja prijateljskih odnosov s SZ.	Nasprotovanje razvoju prijateljskih odnosov s SZ.
3. Državna last	Spodbujanje največjega deleža javnega lastništva podjetij in industrije.	Nasprotovanje vsemu javnemu lastništvu podjetij in industrije.
4. Socialna politika	Spodbujanje dopustnim politik na področjih kot sta splav in zakon o istospolno usmerjenih.	Nasprotovanje dopustnim politikam na področjih kot sta splav in zakon o istospolno usmerjenih.
5. Verska razsežnost	Močno antiklerikalno.	Močno proklerikalno.
6. Urbani – nasproti podeželskim interesom	Zagovarjanje interesov volivcev iz mest in delavcev nad interesi ostalih	Zagovarjanje interesov volivcev iz podeželja in kmetov nad interesi ostalih
7. Centralizacija odločanja	Zagovarjanje decentralizacije na vseh ravneh odločanja.	Nasprotovanje vsaki decentralizaciji odločanja.
8. Okoljska politika	Zagovarjanje varovanja okolja, tudi v škodo gospodarske rasti.	Zagovarjanje gospodarske rasti, tudi na škodo okolja.

Vir: prirejeno po Laver in Hunt (1992, 124).

PRILOGA B: Sestava lestvice levo-desno po Klingemannu in drugih

Preglednica B.1: Sestava lestvice levo-desno po Klingemannu in drugih

Sestava lestvice levo-desno <i>poudarki usmeritev na javnih politikah</i>	
<i>levo</i>	<i>desno</i>
dekolonizacija	za vojsko
proti vojski	svoboda, človekove pravice
mir	konstitucionalizem
internacionalizem	učinkovita oblast
demokracija	svobodno podjetništvo
reguliran kapitalizem	gospodarske spodbude
gospodarsko načrtovanje	proti protekcionizmu
za protekcionizem	klasična ekonomija
nadzorovano gospodarstvo	proti socialnemu skrbstvu
nacionalizacija/podržavljanje	nacionalni način življenja
za socialno skrbstvo	tradicionalna moralnost
za izobraževanje	zakon in red
za delavski razred	socialna harmonija

Vir: Klingermann in drugi (1994, 40).

PRILOGA C: Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji

Preglednica C.1: Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji⁴¹

Vrednota, proces ali pojav	Uvrstitev na levi ali desni pol ideološkega kontinuuma
verouk v šole	<i>desno</i>
pravica do splava	<i>levo</i>
liberalizem	<i>levo</i>
vračanje premoženja - denacionalizacija	<i>desno</i>
slovensko domobranstvo	<i>desno</i>
priseljenci iz drugih republik bivše SFRJ	<i>levo</i>
demilitarizacija	<i>levo</i>
socializem	<i>levo</i>
begunci	<i>levo</i>
antikomunizem	<i>desno</i>
privatna lastnina	<i>desno</i>
slovenski partizani	<i>levo</i>
majhne socialne razlike	<i>levo</i>
delavske delnice	<i>levo</i>

Vir: prirejeno po Kropivnik (2001, 158).

⁴¹ Preglednica je prirejena tako, da so izbrane zgolj tiste spremenljivke, ki so se izkazale za vplivne v vsaj 40 odstotkih (Kropivnik 2001, 158).

PRILOGA Č: Preglednice: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank na kontinuum levo-desno v obdobju 1996-2008

Preglednica Č.1: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 1996

Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 1996 (lestvica 0 do 10; 0 - levo; 10 - desno)				
Stranka (padajoče po št. mandatov na volitvah)	Pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev ⁴²	Pozicioniranje stranke s strani populacije ⁴³	Povprečna vrednost prvih dveh kategorij	Samouvrstitev volivcev stranke ⁴⁴
LDS	4.35	3.90	4.13	4.36
SLS	6.61	5.88	6.25	5.65
SDS	6.47	6.18	6.33	5.88
SKD	7.13	6.57	6.85	6.85
ZL(SD)	2.46	3.44	2.95	2.65
DeSUS ⁴⁵	Ni podatka	4.14	4.14	Ni podatka
SNS	6.15	4.93	5.54	5.13

Vir: Toš in drugi (1997).

⁴² Križanje vprašanj: »Od zadnjih volitev v Državni zbor je minilo eno leto. Ali ste takrat volili? (Če da) Se morda še spomnite, za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer »0« pomeni levico, »10« pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, SKD, ZLSD)«.

⁴³ Vprašanje se je glasilo: »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer »0« pomeni levico, »10« pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, SKD, ZLSD)«.

⁴⁴ Križanje vprašanj: »Od zadnjih volitev v Državni zbor je minilo eno leto. Ali ste takrat volili? (Če da) Se morda še spomnite, za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »V politiki ljudje včasih govorijo o levici in desnici. Kam bi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni nič levico in 10 desnico?«.

⁴⁵ V vprašanju : »In kako ste ravnali ob zadnjih volitvah v Državni zbor oktobra letos? Ali ste volili? (Če da) Za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« odgovor »DeSUS« ni bil na voljo.

Preglednica Č.2: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2000

Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2000 (lestvica 0 do 10; 0 - levo; 10 - desno)

Stranka (padajoče po št. mandatov na volitvah)	Pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev ⁴⁶	Pozicioniranje stranke s strani populacije ⁴⁷	Povprečna vrednost prvih dveh kategorij	Samouvrstitev volivcev stranke ⁴⁸
LDS	3.89	3.45	3.67	4.11
SDS	7.44	6.63	7.04	6.16
ZLSD	2.74	3.21	2.98	3.07
SLS+SKD	6.40	6.05	6.23	5.97
NSi	7.64	7.12	7.40	7.06
DeSUS	4.47	3.65	4.06	3.95
SNS	5.28	4.45	4.87	4.78
SMS	4.59	4.51	4.55	4.63

Vir: Toš in drugi (2000).

⁴⁶ Križanje vprašanj: »In kako ste ravnali ob zadnjih volitvah v Državni zbor oktobra letos? Ali ste volili? (Če da) Za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer »0« pomeni levico, »10« pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS+SKD, SDS, SNS, ZLSD, NSi, SMS)«.

⁴⁷ Vprašanje se je glasilo: »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer »0« pomeni levico, »10« pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS+SKD, SDS, SNS, ZLSD, NSi, SMS)«.

⁴⁸ Križanje vprašanj: »In kako ste ravnali ob zadnjih volitvah v Državni zbor oktobra letos? Ali ste volili? (Če da) Za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »V politiki ljudje včasih govorijo o levici in desnici. Kam bi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni nič levico in 10 desnico?«.

Preglednica Č.3: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2004

Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2004 (lestvica 0 do 10; 0 - levo; 10 - desno)

Stranka (padajoče po št. mandatov na volitvah)	Pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev ⁴⁹	Pozicioniranje stranke s strani populacije ⁵⁰	Povprečna vrednost prvih dveh kategorij	Samouvrstitev volivcev stranke ⁵¹
SDS	7.64	6.98	7.31	6.21
LDS	3.52	3.13	3.33	3.60
ZLSD	2.74	3.47	3.11	2.93
NSi	7.94	7.11	7.53	6.75
SLS	5.88	6.09	5.99	4.95
SNS	4.07	5.13	4.60	4.52
DeSUS	6.00	4.51	5.26	4.56

Vir: Malnar in drugi (2005).

⁴⁹ Križanje vprašanj: »Kako ste ravnali ob zadnjih volitvah v Državni zbor lani oktobra (2004)? Ali ste volili? (Če da) Za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer 0 pomeni levico, 10 pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, ZLSD, NSi)«.

⁵⁰ Vprašanje se je glasilo: »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo iste lestvice, kjer 0 pomeni levico, 10 pa desnico poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, ZLSD, NSi)«.

⁵¹ Križanje vprašanj: »Kako ste ravnali ob zadnjih volitvah v Državni zbor lani oktobra (2004)? Ali ste volili? (Če da) Za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste volili?« in »V politiki ljudje pogosto govorijo o levici in desnici. Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni 0 levico in 10 desnico?«.

Preglednica Č.4: Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2008

Razvrstitev parlamentarnih političnih strank po volitvah v Državni zbor leta 2008 (lestvica 0 do 10; 0 - levo; 10 - desno)				
Stranka(padajoče po št. mandatov na volitvah)	Pozicioniranje stranke s strani njenih volivcev ⁵²	Pozicioniranje stranke s strani populacije ⁵³	Povprečna vrednost prvih dveh kategorij	Samouvrstitev volivcev stranke ⁵⁴
SD	2.88	3.17	3.06	3.36
SDS	6.72	6.65	6.69	6.50
ZARES	3.24	3.10	3.17	3.51
DeSUS	3.85	4.05	3.95	4.64
SNS	6.68	5.39	6.04	6.05
SLS	6.71	6.07	6.39	5.92
LDS	2.83	2.92	2.88	3.45

Vir: Malešič in drugi (2009).

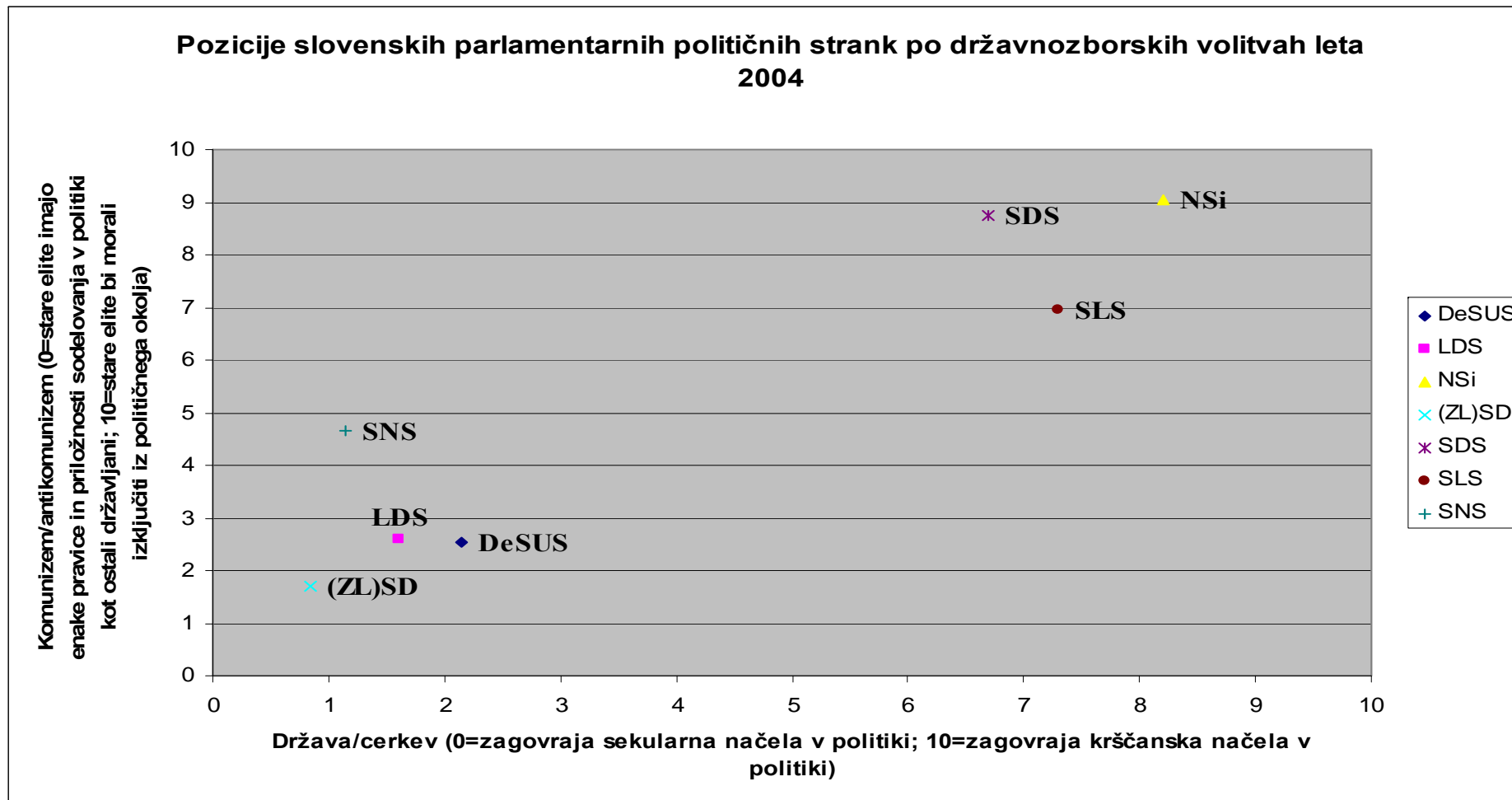
⁵² Križanje vprašanj: »Kako in za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste tedaj (septembra lani) volili?« in »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo spodnje lestvice, kjer 0 pomeni levo, 10 pa desno poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, SD, ZARES)«.

⁵³ Vprašanje se je glasilo: »Sedaj pa vas prosim, da s pomočjo spodnje lestvice, kjer 0 pomeni levo, 10 pa desno poveste, kam bi uvrstili posamezne politične stranke? Kam bi torej uvrstili naslednje stranke? (DeSUS, LDS, SLS, SDS, SNS, SD, ZARES)«.

⁵⁴ Križanje vprašanj: »Kako in za katero stranko oz. kandidata katere stranke ste tedaj (septembra lani) volili?« in »Prosimo, da s pomočjo iste lestvice od 0 do 10 uvrstite še sebe. Pri tem 0 pomeni skrajno levo in 10 skrajno desno«.

PRILOGA D: Pozicije slovenskih parlamentarnih političnih strank po državnozbornih volitvah 2004 (dvodimenzionalni politični prostor)

Slika D.1: Pozicije slovenskih parlamentarnih političnih strank po državnozbornih volitvah 2004. Dvodimenzionalen politični prostor

Vir: prirejeno po podatkih, ki sta jih zbrala Benoit in Laver (2006).

Pri pregledu zgornje slike je potrebno povedati, da sta Benoit in Laver (2006) podatke o pozicijah strank na različnih dimenzijah javnih politik pridobila z metodo sodb strokovnjakov⁵⁵.

⁵⁵ Poslanih je bilo 228 vprašalnikov, od tega je bilo vrnjenih 60 izpolnjenih vprašalnikov, t.j. 60 sodb strokovnjakov o pozicijah slovenskih parlamentarnih političnih strank (Benoit in Laver 2006, 158).